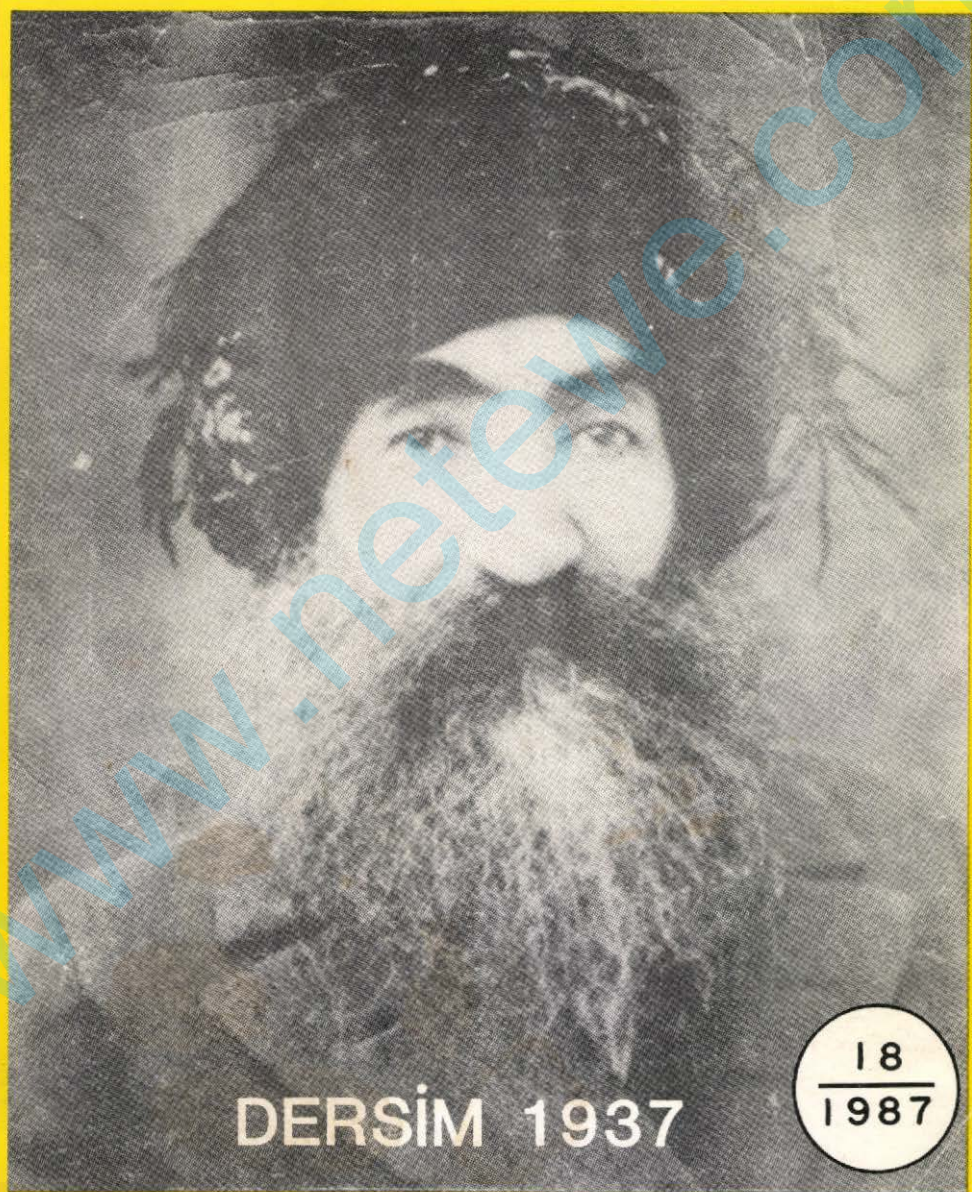


ROJANÛ

kovara huneri çandi û edebi



DERSİM 1937



NAVEROK

D1 "Festivala Folklor û Koro ya Cihanê" da	
Folklor a Kurdi	3
Şêrko Bêkes Xelata Tucholsky wergirt.	5
D1 50 saliya xwe da Serhildana Dersimê	7
Çend Çarin	13
Biryarên Parlamentoya Ewropayê.	14
L1 ser kurdan civina Akademîya Protestan	15
Edebiyata Kurdi ya klasîkî – Nalî.	16
Gotinên Pêşîyan	18
Şervanekî biçûk ê Vietnamî	19
J1 nav edebiyata cihanê	
Îlyâ Ehrenburg	24
Dîsekîne... Dîsekîne	27
Quncîkê Zarokan	28
J1 Nav Weşanan	30

Sal : 9

Hejmar: 61 îlon 1987

XWEDÎ : KOMKAR - Swêd
 BERPIRSÎYAR : Şêroyê BOTAN
 NAVNÎŞAN : Döbelnsgatan 16 B
 113 58 STOCKHOLM
 TELEFON : 08 / 32 82 51
 HESAP NO : PG. 458980 - 0

UTGIVARE : Svensk-Kurdiska
 Arbetar Föreningen
 ANSVARIG UTGIVARE : Ş. BOTAN
 ADRESS : Döbelnsgatan 16 B
 113 58 STOCKHOLM
 TELEFON : 08 / 32 82 51
 PG : 458980 - 0



F

DI FESTİVALA FOLKLOR Û KORO YA CİHANÊ DA:

OLKLORA KURDÎ

Dî navbera 29 û 31'ê Gulanê (1987) da li bajarê Limburgê - li Elmanya Federal, Festivala Folklor û Koro ya Cîhanê bi navê "HARMONIE FESTIVAL" çêbû. Dî berna-ma festivalê da ji 32 welatan bi tevayî 8400 kes beşdar bû. Li ser navê Kurdistanê ji Koma Govendên Kurdî ya komela Kolnê (grêdayî KOM-KAR) di programê da ciyê xwe girt. Koma folklorê 5 ca-ran derkete ser dîkê (sehne) û ji cûre cûre hêlên Kurdistanê govendên me nişan dan. Bî her listîkê ra naveroka wê ji, bî elmanî û inglîzî hate pêşkêşkirin û folklorê Kurdistanê gelekî bala temaşevan-an kişand.

Televîzyona Hessen, listîkên kurdî di ci da (naklen) pêşkêşî gel kur.

Hukumeta Tirk vê carê ji xwast bî riya hukumeta Kohl, astengiyan derxe ber kurdan ku di festivalê da ci nedine wan. Lê vê carê ji Komita Amadekariya Festivalê li ber stembariyên siyasi stuyê xwe xwar nekirin, prensib neavêtin bin piyan. Bê şik bi van kiryarên xwe, ew û hevalbendên wan bêtir rezil dibin. Ji bo wan wisa lê hatiye ku tîfî jorê bîkî sîmêl e, tîfî jêrê bîkî rû ye...

JI RÊVEBIRÊN FESTİVALA HARMONİ SPASÎ

Pîştî çend rojan, Komita Amadekariya Festivalê bi navê "Festival Information" bultenek derxist û li ser KOMA FOLKLORA KURDISTANÊ nivîsek weşand. Dî vê nivîsê da weha tê gotin:

"Serfiraziya vê komê, wê bîkeve tarîxa Festivala Harmonî. Em nikarin tîr spasî vê komê bîkî, ku bi qabiliyet û zîrekîya xwe temaşevan-an heyran hişt. Wek amadekarên festivalê, em xwe mecbûrî eşkerekirina bûyerên festivalê dibînin. Ji bo ku ev kom (koma Kurdistan) beşdari festivalê nebe dorhêlên siyasi gelek ca-ran stembari kîrin... Hate gotin ku *Dî festivalê da beşdarbûna komek weha, ji armanca festivalê ya 'aşîti û dostayeti' yê ra ters dikeve. Lê me, tucar ji van stembariyan ra serî dananî.*

"Dîvê em viya ji bîdîn xuyakirin: Al û amblema koma welatek yan ji gelekî etnik ji me ra ters nakeve. Yê ku viya ji bo xwe wek pro-waqasyon dibînin (li vê derê hukumeta Tirk tê qestkirin. Pîştî beşdarbûna koma KOMKARÊ, koma Tirkîyê xwe vekîsand) mecala me yê alikariyê ji wan ra tune.

Carek dî ji, ji dîl û can spas. Ji bo me û temaşevanên me yadigara herî mezin, wê hevdiîta me yê carekî dî be."

Şêrko Bêkes

Xelata Tucholsky^(*) Wergirt

"Ez vê xelatê wek pişt-giriyeki ji gelê Kurd ra qebûl dikim."

Xelata Kurt Tucholsky ya isal gihîştê şa'irê kurd Şêrko BÊKES.

Ev xelata ku ji aliyê PEN-Kluba swêdî tê dayin, heta niha sê caran hatiye belavkirin. Berê carekî Adam Zagajewski (Poloni) û cara duwemîn Don Mattera (Afrika Başûr) ev xelata girtibûn.

Roja 14'ê Tebaxê, serokwezîrê Swêd Îngvar Carlsson bi destê xwe xelat pêşkêşî Şêrko Bêkes kir. Di gotara xwe ya spaskirinê da Bêkes weha got:

"Ez vê xelatê wek pişt-giriyeki ji gelê Kurd ra qebûl dikim."

Îro 20 milyon kurd, li ber çavê dunyayeke kerr û lal, bi surgûn û qetliaman tê zarandin. Gelê me hewceyî pişt-giriyê ye, zordestiya li ser gelê kurd gerek e bête protestokirin."

Di qîsedana xwe da wi li ser rola edebiyatê ji weha got:

"Edebiyat bûye dengê aştiyê, evînê û hevîyê. Ew ji berê da bûye dengê berxwedanê û zelal û gurr, ji bo gelên bûndest yê cihanê."



Foto: BENGT ARNE IGNELL

Serokwezîrê Swêd Carlsson xelatê dide Şêrko Bêkes.

Roja 8'ê Tebaxê, li Stockholmê ji bo Şêrko Bêkes cîvînek hat amadekirin. Nêzi 500 kesi di cîvînê da beşdar bûn. Helbestvanê hêja ji guhdarên kurd ra çend helbestên xwe xwend.

Wergirtina vê xelatê ji aliyê şa'irê kurd, di nav kurdan da şabûn û dîlxweşîke mezin peyda kir. Em vi şa'irê me yê hêja bi dileki germ û şa pîroz dikim û jê ra serfiraziyên nû daxwaz dikim.

(*) KURT TUCHOLSKY: Ev nivîskarê elman, di sala 1930 de wek mihacir hatiye Swêd û li wir bi tenê û bêrûmet, jiyanê nexweş derbas kiriye. Wi daxwaza hevwelatîya swêdî kiriye lê, nedanê. Di sala 1935'an da wi xwe bi destê xwe kuştîye. Ji sala 1985'an vîrda PEN-Kluba Swêdî li ser navê wi hersal xelatê dide nivîskarê mihacir.

ŞÊRKO BÊKES

Şêrko BÊKES di sala 1949'ê da, li Kurdistana Iraqê, li bajarê Suleymanîyê, hatîye dîrovdî. Li malbatake xeranda li nêzîkî bajarê Dava ya Fîrîk Bêkesê, di astengên kurdî da, hatîye mezin kirin û xweşbûnî.

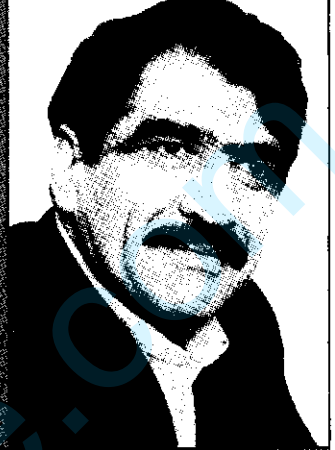
Herwisa Şêrko Bêkes, ya wêranî di sala 1967'ê da, di rojnameyê "Nû" da, hatîye weşandin. Li sala 1970'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1971'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1972'ê da, hatîye mezin kirin.

Di sala 1973'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1974'ê da, hatîye mezin kirin.

heta kuştin, jêrê li nêzîkî kurdan hatîye weşandin. Li sala 1975'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1976'ê da, hatîye mezin kirin.

Şêrko Bêkes, jêrê li nêzîkî kurdan hatîye weşandin. Li sala 1977'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1978'ê da, hatîye mezin kirin.

Di sala 1979'ê da, hatîye mezin kirin û di sala 1980'ê da, hatîye mezin kirin.



GERANEWE

Şîrinekem... Sibey erom be cêt ehêlîm
Rêgay dûri geraneweyi nasûr ekêlîm
Axi xozgey yadgari kurt... hel ekêşîm
Firmêski dîl, le naw şewi pestma enêjîm...
Erom berew, şari bê dîl, şari bê bahar!
Çawrê me, jûri tenyay dosti giriftar
Çawrê me, mali bê tayî, çol û holê dîl...
Çawrê me, asoyi bê xor, temeni bê gul!
Çend rojê bûn wek pepûlê, kurt bû temenyan
Nesrinekem, mal awa bi, xewê bo diman!
Sulêmani 1968

BÊ TO

Wek çûn asman, bê esterê yan bahar bê gul
Em kur ebê û ew cuwanemerg, eçê te jêr gul!
Bê çawi toş, çawi şî'rim kure û rênebin
Bi lêwi to, ezizekem, bahar û gul... çîn!

ŞÊRKO BÊKES

50 SALÎYA SERHILDANA DERSIMÊ

I

Wergerandin ji Riya Azadî, hejmar 106: DILSOZ

Serhildana Dersim di sala 1937'an da destpê kir, ku di dema Komara Tirkîyê da ji serhildanên fireh û mezîn ya dawî bû. Burjûvaziya kolonyalist li hember serhildanên din tewreki çawa nişan dabe, her wisa di derheqa vê serhildanê da ji eynî tewrî nişan da, dev ji inkarkirina gelê Kurd berneda û rastiyan ji gel veşart. Burjûvazi, serhildanê wek "bûyerek zabîtayî" nişan da û êrişên ordiyê ji wek "manevra" da xuyakirin, ku ev serhildan li navçeki fireh belav bû û ji bo herdu alîyan ji (Kurd û Tirk) bû sedemê telefâtê. Îro ji tê zanîn, ku hê ji piraniya gel di derheqa vê bûyerê da xwediyê agahdariyên xelet û qels in. Hetta hinek der-dorên ku xwe ronakbîr û pêşverû dihesibandin, carna bi tesîra şopa sosyal-şovenî û bi qesdî, carna ji ji nezaniya xwe ji çarçeva fermî (resmî) dernediketin, li hember vî serhildana mezin fîkreki kevnêşopî û rîzî didomandin.

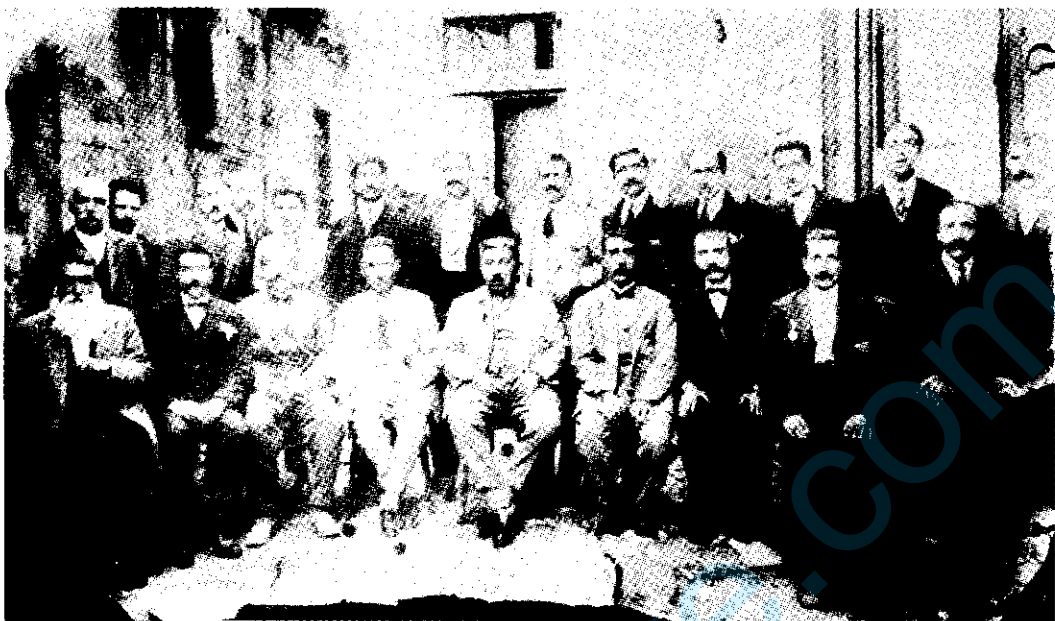
Li alî din çawa di derheqa serhildanên Kurd da têrî xwe çavkaniyên nivisandî tunene, her wisa di derheqa serhildana Dersimê da ji tune. Ji xeynî pirtûkên Baytar Nûrî, yên ku heta îro hatine weşandin "Dî Tarîxa Kurdistan da Dersim" û "Biranîna Mîn", di derheqa vê babetê da bermayiyên ku agahdariyên fireh û têrî xwe bi-

de hema bêje tune. Lê çî heye yên ku dixwazin di derheqa vê serhildanê da agahdari bîstînin ji alîkî va xwedî şans in. Zemanê ku bi ser vê serhildanê ra derbas bûye tenê 50 sal e. Bi hezaran kesên ku wan rojan ditîne û jiyane hê ji di nav me da hene. Bê şik van şahidên wan rojan, ji bo derxistî û eşkerekirina rastiyan çavkaniyên herî baş û xurt in.

SEDEMÊN PEYDABÛNA SERHILDANA DERSIMÊ YÊN SEREKE

Sedemên ku gelê Dersim berbî serhildanê tam da, ji sedemên peydabûna serhildanên kurd yên din cûdatir nîne. Eger mirov bi awakî giştî bibêje, ev, siyaseta kedxwarî û zulmê ya ku ji alî burjûvaziya kolonyalist va dihat ajotin bû.

Divê mirov vê tiştê ji eşkere bike ku, nako-kiya navbera Dersim û hukûmetên nawendî (merkezî) bi dema Komarê (cumhûriyet) ra sinorkirî nîne. Ev navçeya Kurdistanê hê ji destpêkê va bi dewleta Osmani ra ketibû ziddîvê. Mirov dikare bêje ku Xanedaniya Osmaniyan di tarîxa xwe ya 600 salî da, di tu demekî da bi Dersimê ra pêwendîyeke baş danani. Gelê Dersim tucar bawerîya xwe bi padişahên Osmani-



Heyeta eşîretên Dersimê, ku di sala 1926'an da, li ser daweta M. Kemal çûne Enqerê.

yan neani, xwe nêzi qebûlkirina otorita wan nekir. Wali û wezîfedarên Osmaniyan tenê di formalîte da li Dersimê mabûn. Ji ber vê yekê paşahên "Rom" ji bo fetihkirina Dersimê gelek caran êriş kirin, gundan dane ber agir, mal û mîlkê gel talan kirin. Lê Dersim teslim nebû, li hember hemû zordariyan berxwedanên mîrxasi nişan da û di dawiyê da hemû êrişên dijmin tim û tim hate pûçkirin. Eger bi vi hawê lê bête mîzekirin xirabûna Dewleta Osmani û avakirina Komarê yan ji di şûna Stenbolê da qebûlkirina serbajariya Enqerê ji bo Dersimê qet ne giring bû. Jixwe ji ali zordestî û zulmê va Komara Tirkîyê ji Osmaniyan gelek zêdetir gav avêtin. Ji ber vê yekê di roja îroyin da ji fîkra ku car bi car tê iddiakirin; "Elewiyan li kêleka hukmê Komarê ci girt", ji ali kurdên Dersimê va rastiye nade xuyakirin. Bê şik, mirov nikare bêje ku êlankirina laîqiyê û propagandeya rejîma Kemalist ji bini va tesîr çê ne kir. Lê li aliyê piraniya qelkê pê hayedar bû ku Mîstefa Kemal siyasete teke durrû û bêbext dajot. Baweriya Kurdan bi siyasete M. Kemal nedihat.

Disa bêbawerbûna Dersimê li hember hukmê Kemalist ji, rasti dema piştî êlankirina Komarê nayê. M. Kemal, hê di destpêka bihêzkirina şerê rîzgariya netewî da vê pîrsgrêkê li hember xwe dit. Di wan rojan da, qismek ji Dersimîyan dijminatîya rêvebirên Tirk dikirin û bi her awa-

yi bêbawerbûna xwe didomandin, qismek din ji, -ku vana hejmarek kê mî-bûn- ziddê vê ditînê diparastin. Li gor wan (hejmara kê mî) tu sebebek tune bû ku hukumetên Tirk ji mafên gelê Kurd ra rûmetê nişan nedîn, ji xeynî wi qeweta wan ji nedigihîşt viya. Di rojên teng da ji Tirkîyan ra alîkari pêwîst bû. Fîkrên Diyar Axa, Meço Axa û Hesen Xeyri, ku wek mebus bangkirîyê Enqerê bûn, di vê hîndavê da bû.

Dema ku van munaqeseyan domdikir di sala 1920'i da gelê Kurd, li Koçgiri seri hilda. Hêla serhildanê, ci û warên ku qismek jê cînarê Dersimê bûn, Disa di eynî demî da, ji ber bangkirîna kesên ku li jor navên wan derbas bû û wek mebus wê biçûna Enqerê, eşîrên Dersimê li Hozatê cîvîyan û ji hukumeta Enqerê gelek daxwaziyan kirin. Hukumet vê rewşê ji bo xwe baş nedi, bi armanca nermkirina holê heyeta "niyetê baş!" şande Dersimê. Lê ev ji pere nekir û di dawiyê da tiştek neket dest. Eşîrên Dersimê beri heyetê dan û ev tîlgrîf şandin Enqerê:

"Li gor Peymana Sevrê divê li bajarên Diyarbekir, Elazîz, Wan û Bedlisê Kurdistanê serbi-xwe peyda bibê; bînaenaleyh divê ev bête sazîrîn; nexwe em beyan dikin ku emê bi zora silah mecbûrê stendina vê mafê bînin." (25 Teşrîni Sani 1336, imze: Pêşevanên Eşîrên Dersim yên Xerbi.)

Lê çî heye ku bîyî çarelêkirina pîrsgrêka Kurdistan "şerê rîzgariyê" kuta bû, peymana



SEYÎD RIZA

Lozanê hate imzekirin. Peymana Lozanê, mafên ku bî peymana Sevrê ji gelê Kurd ra hatibû garantikirin ji, ji holê rakir. Serda ji, bî hezaran kilometir dûri welatê me kolonyalistên Tirk û dewletên emperyalist lî hev civiyan, bêyi irada gelê me ev neql dî şûna duduwan da welatê me kîrîn çar parçe.

Hema piştî imzekirina peymanê hukumeta Enqerê dîranên xwe yê bî xwîn bî awaki eşkere nişan da. Hukumeta kolonyalist, tucar nedîfîkî ku mafên netewî û demokratî ya gelê Kurd nasbike. Ziddê wi, ew dest avêt teroreke nedîtî lî hember gelê me.

Piştî binketina tevgera berxwedana netewî ya Şêx Seid (1925) zordestî û teror zêdetir bû. Qirkirin, darvekirin û nefî dan dû hev. Terora kolonyalist tenê ji bo beşdarên serhildanê nin bû, bî gîştî hemû gel û yê ku berê piştgiriya dewletê ji kiribûn dîda ber xwe. Nişangeh welatparêziya Kurd bû.

Hemû van tiştan şikên Dersimê, bîbawerbûna bî rejimê xurttir kîr û rasti ji ev bû. Tevî vî rewşê hukumeta Enqerê lî hember Dersimê ji bo êrişêke eskerî şert û zurûfan dî ci da nedidit.

Hetta, çiqas ji dest dîhat ji bo nermkirina dijayetiye dîcedandî Bî pevgirêdana parçeyek ji vî armancê ji serokeşîrên Dersimê heyetek hatibû çêkirin û dî sala 1926'an da ev heyet dawetî Enqerê bû, bî rêvebirên dewletê, ku Îsmet İnönü ji dî nav wan da bû, hevdiştin pêk hatibûn.

Hukumeta Tirk dî eslê xwe da siyaseta xasûki ya rûvî dimeşand. Daxwaziyên bîngehin, yê ku ji Dersimîyan dîhat, bî ser guhê xwe ra davêt, wana dîewiqand, Jî ber vî yekê ji, carna pêwendiyên navbera hukumet û Dersimê berbi başiyê dîçû, carna ji dîket nakokiyê û dîghîşt nûqta qetandinê.

Kolonyalistan dî wê demê da lî Dersimê propagandeya inkarkirina Kurdan nedîkîrîn. Dî şûnda viya da mesela Elewitiyê dîxistin pêş. Lî her alî propagandevêk mezin dîhate kîrîn, ku M. Kemal bîxwe "elewî" ye û ew "jî bo yekitiya elewiyên dinê" dîcadîne, sedemê şerê ku lî hember padişahê Osmani kîr ji, ev bû.

Ev propagandeya hukumetê her çiqas ji xwe ra hûnek alîgir çê dîkîr ji, lê disa ji nîkaribû tesîrek mezin peyda ke. Wek ku berê ji hat gotin, siyaseteke durû dîhate ajotin ku ev siyaseta durû Diyap Axa û Hesên Xeyriyê ku piştgiriya hukumeta M. Kemal kîrîbûn ji, ji kuştinê xîlas nekîr û van bûyerên han sedemên sereke yê siyaseta durû bûn. Hetta dî nav Dersimîyan da baweriye-ki wisa heye, ku Diyap Axa -M. Kemal jêra dîgo bavo- bî destê M. Kemal bîxwe hatiye kuştin.

Hukumeta Tirk, bî qasî ku fersendî bîdîta eşîrên Dersimî bî lîztîkan tenê bî serê xwe dîhişt û "îslah" dîkîr. Dî sala 1937'an da ji bo piştgiriya gîsmek eşîran cedandî destpêkirina hûnek tevgerên eskerî lî hember eşîra Qozû (Koçan) parçeyek ji vî siyaseta bû, ku eşîra Qozû ji berê va daxwaziya mafên netewî dîkîr û dev ji van daxwaziyên xwe bernedîdan. Lî dorhêla Buhura Eli (Ali Boxazî) bî mehan şer domkîr, hêzên dijîmîn hûnek gund şewitandî, hejmarek hindîk be ji kesên ku ji xelkê hatîr girtîr qîsmek ji wan hatîr kuştîr, yêrî dîr ji hatîr nefîkîrîn. Dî vî navberê da ji dijîmîn ji, hêzekî gîring hate kuştîr. Huseynê Kopo û hevalên wî dî şevêki da batalyonek (boluk), ku lî Amûtka-yê bî ci bûbûn, ji bîni va hatîr kuştîr. Dî dawî-yê da leşkerê dijîmîn dev ji tevgera eskerî berda û paşva vekîşîya. Dî salên dû ra hêzên ku gîrêdayî ordîya Tirk bûn çend êrişên weki berê cerîbandîr. Du caran êriş bîrîr ser gundên Demenan û Yusufan (lî Rojhilatê Dersimê). Lê van êrişên han ji, wek yêrî dîr tiştêk bî dest nexîst.

BÜYERÊN PIŞTÎ DESTPÊKIRINA MUFETÎŞIYA GIŞTÎ

Hukumeta Tirk, di jwariya dagirkirî hiştina Kurdistanê, şikandina serxwedana gelê Kurd dizambû. Ji ber vê yekê ew, siyaseta hember Kurdistanê tekûz (sistematik) dikir, di bin berpirsiyariya organeke pîspor da giraniya xwe da nawendikirinê û bi vê armancê di sala 1927'an da di bin navê "Mufetîşiya Giştî organek çêkir. Gerçî li gor qanûna derketî, van mufetîşîyan ji bo hemû Tirkîyê bû lê di salên piştê da êşkere bû, ku evya xapandin e, ev organa ku durûvê Walîtiya Umûmî yê koloniyê tenê ji bo Kurdistanê hatibû sazûkirin.

Mufetîşiya Umûmî, li ser Dersimê bi grîngî sekini. Ev, ji alîkî va berhevdanê eşiran, dozên xwinê kîş dikir û bi vi awayî ji xwe ra li alîgirên digeriya, li alî dîn ji, riya şiyari û zanîne li gel dixitîmand, wana berbi bêhêvîbûnê da dehfî da. Wefîedarên dewletê bi vê armancê pere û pêşkêşkirina hûnek imtiyazan ji bi kar dianîn û hemû rêyan diceribandin. Di vê navberê da ev propagandê ji car bi car di hate kirin, ku goya "Dewlet dixwaze Dersimê şên bike lê mixabin hûnek kesên niyetxirab nahêlin".

Dema ku rêvebirên hukûmeta Enqerê van tiştan dikirin, Seyid Rîza, Elîşêr, Baytar Nûrî û qismek Dersimî ji, ji bo şikandina propagandeya hukûmetê, yekîtiya eşîretên Dersimê û xurtkirina wî bê westan dixebitîn. Seyid Rîza, ji berê va bi niyeta rêvebirên dewleta Tirk zambû. Ew, tucar bi soz û bextên kolonyalistan nexapiyabû, baweriya xwe bi wan neanibû, tim û tim bi şik li hukûmeta Tirk nihêrtibû. Di cîvîneki da tê gotin, ku "hukûmeta Tirk ditina xwe guhartiye û li hember Dersimê siyasetek dostani dajo", li hember vê gotinê bersiva Seyid Rîza ya bi nav û deng weha ye: "Qîjik nabe bulbul".

Lê çî heye ku çerxa zeman digel kolonyalistan xebiti. Tevî ewqas cehd û xebatê ji, di navbera eşîrên Dersimê da yekîti pêk nedihat. Gerçî gava mirov serokeşîran û pêşevanên dîn yek bi yek bigire dest, ew xwedi hisên welatperwerî bûn lê riya rîzgariyê baş nasnedikirin û di têgihiştina siyaseta hukûmeta Tirk da qels dîman. Daw û dozên xwinê, di jûnatiya eşîrên hember, gef û gurên heysitendîne û menfaetên rojane wek gurê ku ji hewa bi mij û dûman hezdiqe, fersendên nedîtî dikir destê hukûmeta Tirk. Dewleta kolonyalist li alîkî ji hundir va li parçekirina Dersimê dixebiti li alî dîn ji li Dersimê û dorhêla wî zor dida avakirina qîşlê û rêyan, xurtkirina tevgera eskerî.

Di sala 1934'an da qanûna 2510'an hate derxistin. Dewlet bi vê qanûnê, ji bo nefikirkirina gelê Kurd berbi Rojava (Tirkîye), êlankirina navçeyên qedexê yan ji li muntiqeyên valakirî bicikirkirina nufûsa Tirk dicadand û bi vi awayî xwe bi qanûn dînaxamt. Disa bi vê qanûnê riya, ku kurdan derxînin dervayî sinorê Tirkîyê, vedibû. Li gor qanûna nijadperest ya 2510'î kurdên ku ji Kurdistanê bi hatana nefikirin û berbi Rojava bi hatana şandin, li wan deran bi komîtî nedihatûn bicikirin, di nav nufûsa Tirkîyan da bi hatana belavkirin. Bi viya armanca jûbirkirina zamanê kurdî û helandina Kurdan di hate ajotin.

Di sala 1935'an da rêvebirên Tirk gawek din ji avêtin û bi destê eşîra Kîrgan kurê Seyid Rîza - Bra Îbrahîm dane kuştin. Bra Îbrahîm mîrxasek hêja bû û li ser navê Seyid Rîza di nav eşîrên Dersimê da ji bo yekîtiya wan dixebiti. Ev mîrxasê hêja, li gundê Sinê (Kîrgan) ji alî xwediyê mala ku mewanê wan bû hate kuştin. Seyid Rîza bi vê bûyerê gelek kesî, piştî demeke kurt gundên Kîrgan kîre hesarê, hûnek xaniyan şewitand. Bi vi awayî bi prowaqasyona hukûmeta Tirk, di navbera eşîrên Dersimê da cepheyek dîn ji vebû, rewşa holê zêdetir sext bû. Li gor qinyata me digel van tiştan ji, êrişî ku Seyid Rîza bir ser gundên Kîrganê, xelet bû. Tevî ku pê di hate zanin ku tiliya hukûmeta Tirk di vi îşî da heye, rêdayîna şerek weha nişanekî xurtbûna bir û baweriyên feodal û eşîrî bû.

Bi sala 1936'an ra dewleta Tirk a kolonyalist, êdî gihiştibû merheleya êrişkirinê ku bi salan haziriya wî hatibû kirin. Di navçê da Îdara Urî hatibû êlankirin û bi her awayî General Abdullah Alpdoxan bi rayên Meclîsa Mezmî ya Millet (BMM) hatibû qewîkirin û kiribûn fermandar. Di vê navberê da bi qanûnê (Qanûna Tunceli) navê Dersimê kirin Tunceli, li nuqta ku çemên Munzur û Harçîk digihiştin hev, Kalan, bi navê xwe yê dîn Mamekî kirin merkez. Qanûna Tunceli, rê dida hemû cûre teroristiyên Dewletê.

Di eynî demî da, pîraniya eşîrên Nazmîye, Pulumur û Mazgirt û qismek eşîrên Ovaxîxê gundan bangên fermandarê Îdara Urî û teslim bûn. Dewlet ji, soz da ku destê xwe nede wan. Bi vi awayî di pîraniya Dersimê da bayê "aşîtiyê" peyda bû. Lê çî heye eşîrên ku silahên xwe teslim dikirin bi rastî mezelê xwe bi destên xwe vedidan. Ew çiqas bi dewletê ra xweş derbas bîkîn bîla bîkî, çiqas bi dilê xwe silahên teslim dikin bîla bîkî, rejîma kolonyalist kiribû serê xwe ku wana ji, tevî hemû Dersimîyan ceza bi-

kın. Jixwe dî sala 1936'an da M.Kemal, dî dest-pêka vekirina xebardana xwe yê meclisê da armancên xwe bî awakî eşkere anîbû zîman:

"Dî karên me yên daxilî da eger babeteke giring hebe ew jî mesela Dersimê ye. Ev bîrina ku dî daxilî da heye, ev pîzrika tîrsehêz, jî holê paqijkirin û avêtina wî jî çî ra dibe mal bîla bibe gere mesele jî kokê bête helkîrîna û dî wî wari da jî bo stendina bîryarên lez, dîvê selahîyetên tam û fireh bikeve destê hukumetê."

Herweha serokê hukûm M.Kemal ê ku "jî elewîyên Dersimê pîr hezdîkîr", "dîxwest Dersimê şên û ava bike", dî derheqa wê derê da dîtina xwe bî wî awayî diyar dîkîr.

Bê şîk sedemê ku gelê Kurd lî Dersimê dafi serhildanê dîkîr, ne tenê tewra nijadperest-şoven bû, ku ev tewr tu rûmet nedîda mafê netewî ya demokratîk û xwe dispart inkariya gelê kurd. Dewlet, bî pevgirêdana siyaseta kolonyalist gelek zordestîyên dîn bî kar dîani ku mîrov nîkare bandora wî ya ser bûyeran biçûk bibîne.

Dewleta Tîrk, çerxeke zulm û kedxwariyê bû. Wezîfedarên dewletê sîvil yan jî eskeran jî insanan ne dihesibandîn, tînazê xwe bî adet û toreyên wan dîkîr. Destavêtina jînan, bertîl, xerac û wd. jî bo qeymeqamên Tîrk, eskerên wî, tehsildar û yên dîn kiryarên rojane yên dî rêzê da bûn. Lî cihên, ku dîkarîbûn biçûna, gundî mecbûr dîman wana bihewîn û xwedî bikin. Bacên (vergî) giran piştîa gel xûz dîkîr. Hetta jî ber vê yekê ye ku General Alpdoxan dî sala 1936'an da diçe Nazmîyê û dî axaftina xwe yê bî gîre girên eşîran da bî qasî ku guman nedîkîr, leqayî giliyan bûbû. Jî serokeşîrên Hormekê Bertal Efendî yê Cîvarîkî bî hostatî zulm û tedaya lî ser wan anîbû zîman, dûra rakîrbû berxekî û avêtîbû ber general û weha gotîbû: "Herweha hesabê viya jî me pîrsdîkîm. Em nîkarîm jî binê dayîna vê hesabê derên" û bî wî awayî aboriya gel, zordariya ser wan dabû ber çav.

LI DERSIMÊ XEBATÊN PÊKANÎNA YEKÎTÎYÊ YÊN DAWÎ

Bîhêzbûna tevgera eskerî, belavok û daxuyaniyên tehdîdkar ya fermandariya Îdara Urî roj bî roj Dersimê dîkîr xem û fîkara. Dîgel viya Seyîd Rîza jî, jî bo pêkanîna yekîtiyê carek dîn jî cehd kîr. Cemşîd Axayê serokeşîrê eşîra Ferhadan û Kangozade Mehemed Eliyê serokeşîrê eşîra Karabalan dî destpêkê da tevî tevgera Seyîd Rîza bûn, lê piştî demekî kurt sozê xwe lî erdê xîstî û silahên xwe teslimî dewletê kirin.

Ser vê yekê Seyîd Rîza, jî bo ku wan jî vê bîryarê bîde poşmankîrîn gelek cehd kîr lê mixabîn serfiraz nebû. Tîştê xirabîr jî, Rêberê xwarziyê Seyîd Rîza pêwendiyê xwe û dewletê didomand. Lî Rojavayê Dersimê tenê eşîrên Baxtiyar û Koçanan bî Seyîd Rîza ra bûn. Eşîra Kîrgan jî bî gîştî lî alî hukumetê bûn.

Dî vê navberê da hûnek eşîrên Rojhilatê Dersim, bî Seyîd Rîza ittîfaq çekîrîn jî bo ku lî hember êrişek eskerî (ya Dewletê) bî hevra dibêrxwedîn. Bî vê armancê dî bîhara 1936'an da, Seyîd Rîza, cîvînek pêkanî, ku dî vê cîvînê da serokeşîrê eşîra Kurêşan-Elî (Eliyê Gax), jî gîre girên Demenan û serokeşîrê eşîra Yusu-fan-Qemer Axa beşdar bûn. Cîvîna lî bînya gundê Halvorî, lî cihê ziyareta kêleka Çemê Munzur pêk hatîbû û piştî cîvînê, lî eynî cî kevîr avêtîna Gola Xîzîr û derbarê yekîtiyê da sond xwarî. Dema ku eşîrên Alan û Areyan (lî Rojhilatê Dersimê) piştgiriya hukumetê dîkîrîn, te-vî ku eşîra Haydaran silahê xwe teslim kirîbû jî alînegiriya xwe diparast.

ÊRÎŞ DESTPÊ DIKE

Lî hember Dersimê êrişa ewîl dî meha îlonê sala 1936'an da pêk hat. Filokî Qewetên Hewayî ya Tîrk jî Elazîzê rabû û êrişî qonaxa Seyîd Rîza ya nêzî gundê Sînê kîr. Dî dema bombebarandîmê da qismek jî qonaxê xesar dît. Wê demê Seyîd Rîza ne lî wê derê bû. Lê kurê yê biçûk Resîk Huseyin jî lîngê xwe bîrindar bû. Ew sal, jî vê êrişê êrişeke dîn çênebû.

Dî sala 1937'an da, bî helandîna berfê ra 3 qolordiyên grêdayî Ordîya Tîrk berbî hundîrê Dersimê ketîna rê. Lî navçeya ku bî taybetî hev-rîkî lê hebû dî mezinayîya Tumen yan jî Tûgayê da 7 hêz û dî mezinayîya Tabûrê da hûnek hêzên serbîxwe hebûn. Jî xeynî vana gelek milîsên Dersimî, yên ku bî dîl yên ku bî darê zorê, te-vî eskêr bûn. Ev milîsên ku mîntîqê baş nasdîkîrîn, hînbûyîyê şert û zurûfê navçê bûn, jî bo Dersimîyên ku lî hember ordîya Tîrk şer dîkîrîn xeterek mezin bûn. Hêza ku ewîl berbî mîntîqa Hozatê -mîntîqa ku dî destê Seyîd Rîza da bû-kete êrişê, alaya 52'an ya ku dî bîn fermandariya Albay Îsmail Heqî Talay ê Mixî bû. Lê çî heye hêza ku berbî cephe hate şandîna tenê bî vê alayê sinorkîrî nema, hukumeta Tîrk hema wê gavê lî dû vê vê alayê gelek hêzên dîn jî şand. Eşîra Koçan dî cihê xwe da bîdeng ma, eşîra Baxtiyar lî 5 nuqtayên cûda kete şer. Serokeşîr Şahan Axa buhura Çiyayê Munzur gîrt.

Demek şûnda hate xuyakırın ku bî şerê cepheyî şikandina hêza xurt, ku aligiri ji firokan û topan distend, ne mumkun e. Ser vê yekê Seyid Rıza bî Elişêr ra li ser rewşê şewirî û taktik gu-gart. Bi taybeti heta zivistanê riya westkesibinê hûlbijart û berê biryar hatibû stendin ku esker xwe negihîne Çemê Munzur, lê nuha bûyina vê tiştê di hate qebûlkirin. Di eyini hevdişînê da ji bo hisandina êrişê û bîdestxistina alikariyê ji biryar hate dayin, ku Elişêr derkeve dervayi welat.

Di wan çaxan da Elişêr di şikeftê quntara Çiyayê Tûjuk da dûma (iro gel vê şikeftê bî navê Şikefta Elişêr Efendi dinase), piştî ku ji ba Seyid Rıza fetilî di ci da dest bî haziriya cûndinê kir. Di vê navberê da hukumeta Tirk ji, lez dîkir ku Elişêr ji holê rake. Ji bo viya ji, mirovê ku ji bo vê kiryarê bî kar dihat Rêber Kop bû. Lê Rêber nikaribû biçûya ba Elişêr. Elişêr, li aliki dicadand ku Rêber ji riya xirab vegerine li ali din ji baweriya xwe pê nedani, xwe jê diparast. Ser vê yekê Rêber, ji bo kiryara kuştina Elişêr bî xwarziyê Seyid Rıza - Zeynel Top ra hevdişînê kir. Zeynel, tevi ku ewil dudilî nişan da ji, paşê vê kiryarê qebûl kir, pênc-şêş kesên çekdar gihand xwe û çû ba Elişêr. Elişêr go qey Zeynel ji bo stendina cebûlxanê hatiye, ji ber vê yekê ji şikeftê derket ku here pêşiya Zeynel lê hate gullebarankirin û kuştin. Di eyini wextê da Zerife çawa kuştina mêrê xwe dit, hema wê gavê dest avêt demançê, yeki ji qetulkaran birindar kir û di eyini gavê da ew ji hate kuştin. Dûra serê Elişêr û Zerife jêkirin û birin Hozatê. Hukumeta Tirk, wek Îngilîz û Îspanyolên kolonyalist ku çend sedsal berê adetekî wan ê weha hebû, li gor giringiya kesê ku serê wi hatibû jêkirin perû belavdikirin.

Qetilkirina yeki mina Elişêr ku jiyana xwe ji bo rîzgariya gelê Kurd feda kiribû, ji ali gel va hatibû hezkirin, bandoreke moralxurakirinê li ser gel peyda kir.

Seyid Rıza bî vê bûyerê pîr kesirî. Hema wê gavê xeber şand dû Şahan Axa û pêşniyara hevdişînê lê kir. Di eyini wexti da serokeşirê eşira Demenan ji, xeber şand dû Seyid Rıza û got: "Bila were navça me, li ser serê me cihê wi heye. Bila were û bibe pêşengê me!"

Pîr neçû, Şahan Axa hat. Tevi xebra ku eşira Demenan şandibû, bî Seyid Rıza ra li ser gelek babetan peyvin û munaqеше kirin. Şahan, ji ber hinek karên xwe mecbûr bû ku bîzvire nav eşira xwe. Ser vê yekê bî hêviya ku car din hevdû bibin ji wê derê çû. Di navberê da 10 roj

derbas nebûbû, ji bo hevdişîna Seyid Rıza ziviri hat. Lê çî heye ku di nivê rê da, di demekî xewê da ji ali kurê burayê xwe yê mari va hate kuştin û serê wi ji wek yê Elişêr hate jêkirin û li Hozatê pêşkêşî dijmîn bû.

Seyid Rıza li beramberî Çiyayê Bavê Tûjuk ya Munzur li benda Şahan bû, lê gava xebra kuştina Şahan gihîştê, kete tenêmayineki mezin. Xwarziyên wi pêra xayin derketibûn, heri mirovên ku bî wan bawer bû, Elişêr û Şahan bî xayintî hatibûn kuştin. Li ser vê yekê çend kesan ji malbata xwe da ba xwe û tevi komek mirovên xwê yên çekdar berbî Üzûn Meşe vekîşiya. Lê Rêber, di demek kurt da vi xeberê stend û çawa kete pêşiya leşkerê dijmîn, wan ani di cihê wan (S. Rıza û hevalên wi) da derxist. Lê çî heye, leşker li wê derê Seyid Rıza nedit. Ew, bî biryareke aqilmendi vekîşiyabû cihêki din ê daristanê. Li Üzûn Mêşeyê kurê Seyid Rıza ê mezin -Şêx Hesên û jin û zarok ji malbatê, bî bombeyên destan ji ali leşkerê dijmîn va hatin kuştin.

Piştî demek kurt ji, li ser Pîra Erzincanê Seyid Rıza bixwe hate girtin. Ji wê derê birin Elazîzê, dad kirin û tevi koma ku pêra; kurê wi yê biçûk Resik Huseyin, ji serokeşirên eşera Kurêşan Seid Huseyin, serokê eşira Kalan Eli Axa û Fındîkê kurê Qemer Axayê serokeşirê Yusufan hatin bîdarvekirin; paşê hatin şewitandin û ji bo ku bî mezel bîminin xweliya laşê wan li hewa hate reşandin.

Dema ku li cepha Hozat - Ovacixê van bûyeran dibûn, disa bî bîhara 1937'an ra hêzên ordiya dijmîn ji Mazgirtê dikevin rê û li hêla Harçîk berbî Newala Qûtû dûmeşin. Wek berê ji hate gotin, eşirên Alan û Areyan, ku li wê muntiqê bûn, karbidestîya hukumetê dîkirin.

Esker çawa ji Harçîkê derbas bû nebû, ewil êrişî gundên Demenan yên nêzi çem kir, wêran kir û şewitand. Piştî wê êrişê, Demenaniyan ku berê pîra darin va ser çem şewitandibûn, bî êrişêke xurt bersiva dijmîn dan û ev hêza han ji hev belav kir. Di mehên dinê da gelek hêz sewqî gund bûn û şer bî navbir berdewam kir çû. Dema rojên payizê seri da di cepha Demenan da serfiraziya hêzên eskerî (dijmîn) zêde nînbû, ji xeynî zêdekirina esker li wi ali çem Xesara wan ji ne biçûk bû.

Berbi zivistanê tiştêk nû xuya bû. Piştî ku li Elazîzê Fındîkê kurê Qemer Axa hate bîdarvekirin, bî hinek tesirên nakokiyên mehelli ji, Qemer bî hukumeta Tirk ra li hev hat û rê da ku li

gundê wi Tûlikê da qereqola eskeri ava bibe. Ji xeynî viya eşîra Yusufan bî comerdî dest bî alîkariya hêzên eskerî kir. Her çiqas dî mehên zîvîstanê da bî saya qereqola Tûlikê hêzên dijmin lî hember Demenanê çend êrîş ceriband ji, serfiraz nebûn. Hêzên Demenaniyan hemû êrîşan pûç kir.

Bî bîhara 1938'an ra ordiya Tirk alîkariyê ji eşîra Yusufan ji stend û ev neqîl derket Çiyayê Sor, ku cihkî stratejîk û grîng bû, qerergeha tûmenê kîşand wê derê. Dî eynî tarîxan da hêzek dî ji, ji Nazmîyê bî rê ket, ji Çemê Harçîk buhurî û ji mîntîqa Heyderan derbas bû hîlkîşîya Çiyayê Zêl ku cihkî stratejîk yê dî bû. Çiyayê Sor, lî rojavayê navçaya eşîra Demenan, Zêl ji lî rojhîlatê wi dîma. Bî zefîtkîrîna wan deran ordiya Tirk, Demenaniyan ji sê alîyan dîkir hesarê.

Dî vê navberê da dîvê mîrov viya bîde xuyakîrîn: Gava hêza Nazmîyê hîlkîşîya Çiyayê Zêl eşîra Heyderan hînek dî berxwe da lê serfiraz nebû. Serfiraziya wi ne mumkun bû ji. Lewra eşîr dî wê demê da him ji hev belavbûyî bû û him ji dî teslîmbûna sala 1936'an da pîraniya sîlahên xwe teslîm kiribûn.

Dî eynî rojan da dî cepha Ovacîxê da hînek bûyerên ku ordiya Tirk guman nedîkîrîn, bû. Weha ku; piştî kuştîna Elîşêr û bîdarvekirîna Seyîd Rîza ji, hukûmeta Tirk bawerîya xwe bî Dersîmîyên vê hêlê nedîani. Yek ji yênan ku bî wan nedîhat bawerkîrîn ji, xwarzîyê Seyîd Rîza-Zeynel Top bû. Jî ber vê yekê, lî ser daxwaziya fermandarê tûmenê Zeynel, wê zîvîstanê lî Ovacîxê, yanî hema bêje dî bî çav da derbaskîrbû.

Gava zîvîstan qedîya fermandarê tûmenê, wek pêşevanê eşîrên dî, ji bo ku êrîşek eskerî bibe ser eşîra Kalan ji Zeynel Top alîkarî xwest. Zeynel viya qebûl nekîr.

Dî vê navberê da bî eşkerakîrîna fîkarên serokeşîran, fermandarê tûmenê soz û bext da ku wê lî hember wan qet operasyon çênebe û hetta xetekî ji hat kîşandî ku hêzên eskerî ji vê xetê derbas nebe.

Piştî demek kurt lî hember eşîra Kalan êrîşek pêk hat. Gundên Kalaniyan bî topan hate şewitandî û kambaxkîrîn, yênan ku mîrîn çûn, yênan mayî ji revîyan çîya û darîstanan. Rojek serê sibê Zeynel rabû û dî ku fermandarê tûmenê lî ser sozê xwe nesekîniye û esker ji xeta xêzkîrî berbî rojhîlat derbas bûye. Û ji wê gavê pêva Zeynel tîgîhiştîbû ku eger îşê eşîra Kalan bête qedandî wê îca berê xwe bîdî wan. Zeynel vê rewşê famkîr lê wek ku wi bîxwe gotîbû,

"dereng mabû!" Dî vê navberê da dî nava gel da panîk destpêkîrbû. Hê qetliameke gîştî çê nebûbû lê kuştîna gelek mîrovên gîrtî, topbarandîna ser gundan insanan dîtîrsand, mecbûrî terîkandîna malên xwe dîkir. Bî vî awayî bî hezaran insan xwe lî dehl û newal, darîstanên dora Çiyayê Tûjik gîrtîbû.

Ser vê yekê Zeynel, bî eşîra Kalan ra qewl dani û kete şer, ku ev eşîr hê ji dî bî êrîşa dijmin da bû. Cara ewîl berxwedan lî rojavayê gundê Seyîd Rîza-Axdat- lî dorhêla Çiyayê Qendîl destpêkîr. Dî vê navberê da tabûrek, ku lî qerexê Çemê Munzur dîma, berbî Axdatê kete rê û xwestî ku Zeynel û hevalên wi bîkîn hesarê. Zeynel bî viya hîsîya, tevî şervanên ba xwe berbî quntara Tûjik Baba (rojhîlatê Axdat) kîşîyan, şerê xwe lî wir domandî. Armanca wi, pêşîbirîna bîdestxîstîna Çiyayê Tûjik bû û bî vî awayî ji, ji sîvîlên ku berbî Demenan dîrevîyan ra rê bîhatana vekîrîn. Piştî demekî cepha Kalaniyan ya bakûra Tûjik terk lê ket û esker ji alî bakûr va hîlkîşîya çîya. Zeynel ev neqîl ji, bî hevalên xwe ra ji Çemê Munzur buhurî û derbasî rexê dî bû, berxwedanê lî wir domand. Niyeta wan, dî fersendekî da jî û zarokan bîbîn çîyayên rêzkîrî ya Munzurê deynîn paşê bîzîvîrîn û şerê xwe bîdomînî. Mîxabî dî şereki da bî gullên makînelîyê bîrîndar bû û mîr. Piştî mîrîna wi şer û berxwedan bî pîranî kerr bû. Hêzên Dersîmî ku bê serok man zêde hebûnek nişan nedan.

Jî eşîrên ku dî sala 1937'an da bîdeng mabûn lê bûyerên 1938'an yênan grîng bî çavên xwe dîtîbûn û dûra dest avêtîbûn çek, yek jê ji eşîra Koçan bû. Huseyîn Axa û Kopo Huseynê ku dî berxedana êrîşa Tirk ya 1937'an da nav û deng dabû, ewîl lî gundê eşîrê ya nawendî lî Amûtîkayê qereqolê kîrîn hesarê û eskeran dîl gîrtî û berê wan dan Hozatê. Ser vê yekê alayek esker êrîşî navçaya Koçan kîrî. Dî navbera esker û hêzên Dersîmî da şerên dijwar destpêkîrî. Piştî demekî êrîş hate sekîmandî û esker paşva vekîşîya. Lê pîr neçû êrîşeke duduwa destpêkîr. Dî vî şerê duduwan da Yusuf Axa, lî gaza Somojî hate kuştî. Mîrîna wi lî ser morala hêzên Koçaniyan bandoreke nebaş peyda kîr. Her çiqas Kopo Huseyîn, ji bo cîvandî û bîhêzkîrîna wan cehd kîr ji, serfiraz nebû û esker kete Amûtîkayê. Amûtîka û çend gundên dî hatî şewitandî. Gundîyên ku lî Amûtîkayê ketî dest, çî jî çî jî zarok hemû hatî gulîbarankîrî û kuştî.

(Wê dombîke)

çend çarin

BARAN

Rojeki hevalan jî Sokrat pîrsin:
Tu jî nezanan dîtîrsî, yan jî merivên din?
Got, din xêra xudê ne, bes pêşkari mebe
Lê nezan welle meriva dîkîn din

* * *

Şevger e, lê xwe wek tevger nişan dide
Bî xetên xelkê xwe hozan nişan dide
Ku pûk û baran di ser keriye da girt
Seyê zexel ji xwe şivan nişan dide

* * *

Nizam lî vê dinê dûpişk û şemar bî çira dibîn?
Sincê kûtiyan? Ne bihn dide, ne tê xwarin
Xem neke bo mirinê, ciyê te jî wala namine
Lî vê dinê bêbext kê nabin û bêşeref pîr in

* * *

Xwe geh lî rastê, geh lî çepê xist
Tucar jî xwe ra ne girt rêçeke dirist
Rîzqê mêşa kerê di bin dûvê kerê da
Te rîzqê xwe lî dû şêx û axan derxist

* * *

Tu ne paşverû, ne pêşverû yi
Ne çep ne rast î, tenê durû yi
Rêvingî wa çûn gihan menzilê
Tîm muxurbe yi, ne şev ne roni

* * *

Xwe bî moriyên erzan mexapîn, lî mîrcanên veşarti bigere
Dirêj bîfikir û kurt bêje, gotîna xwe pûl neke
Ka te ewqas da û stend, lo çerçî!
Jî duh tiştê ne maye lî raxîsteka te

BIRYARÊN PARLAMENTOYA EWRÛPAYÊ

Dî 18'ê Heziranê da Lijna Gîştî ya Parlamentoya Ewrûpayê li Strasbûrgê cîvînek pêkani û dî vî cîvîne da dî herheqa Qırkırina Ermenîyan da bîyarek girt. Li gor vî bîyarê, dî sala 1915 - 1917'an da êrîşên ku ji alî dewleta Osmani va hatibû ser Ermenîyan wek Qırkırin hate qebûlkirin. Dî sala 1948'an da Koma Mîletan ji, ev bîyar standibû.

Parlamentoya Ewrûpayê bî vî bîyarê hukumeta Tirk ya niha wek berpirsiyar nabîne, lê ji ber ku hukumeta Tirkîyê vî qırkırinê qebûl nake, ew ji tî sîcdarkirin û wek berpirsiyar tî ditin. Bîyar, tenê li ser Qırkırina Ermenîyan ne hatiye çarçevêkirin.

Wek tî zanin ji berê va hukumetên Komara Tirkîyê, xwe nêzi qebûlkırina qırkırina Ermenîyan nakin. Ji ber vî yekê Parlamentoya Ewrûpayê, Komara Tirkîyê û hukumeta niha ji şîrikê vî sîcê dîbine û wi mehkûm dîke.

Tirkîye ji berê va dî pîrsgrêka navbera xwe û Yewnanîstanê da qaidên navnetewî dixe bin lîngan û tewreki êrîşkar û dijîmînatî nîşan dîde. Dî bîyara Parlamenta Ewrûpayê da, ev tewrê hanê ji tî rûşîrkirin.

Jî 1974'an vîrda, Tirkîye, hema bêje nivê Qıbrîsê bî darê zorê zefîrkîrîye û leşkerên dagîrker hê ji dî wîr da ne. Tevî bîyara Koma Mîletan ji, niyeta wî tune ji wîr vekîşe. Hetta niyeta wî ew e ku Qıbrîsê deman bîke. Her wîsa dî navero-ka bîyara Parlamenta Ewrûpayê da ev dagîrkerî ji tî protestokirin û ji Qıbrîsê vekîşandin tî xwestin.

Parlamentoya Ewrûpayê li dîji zordestîya ser gelê Kurd ji radîweste û ji bo nasandîna hebûna gelê Kurd û mafên wî yê demokratîk ji bîyar dîgre.

Jî ber ku cunta faşî heq û azadiyan ji gel ra qedexe dîke û tu rûmet nade wan, Parlamenta Ewrûpayê, Tirkîyê mehkûm dîke û ji ber van rûşîyên wî, daxwaza endametiya Cîvata Aborî ya Ewrûpayê nayê qebûlkirin û daxwazên bîyarê, dîbin asteng li pêşîya endametiye.

Herweha Tirkîye ji gelek alîyan va tî sosretkırin û gelek planên wî dî qırîkê da dîmîne. Gava mîrov şovenî û barbarîya rejîma faşîst bîde ber çav, bî rasti van bîyarên hanê qels ji dîmîn.

LI SER KURDAN CIVÎNA AKADEMÎYA PROTESTAN

Lî Elmanya Federal, dî nav komên biyani da, Kurd bî pîrbûna xwe, dî seri da, ciyê 4'an dîgîrîn. Biyanîyên ku lî Elmanyayê dîjin, hundîk be jî xwedîyê hin mafan in. Lê herçend kurd komeke mezin in jî, disa yên ku jî mafên heyi bêpar in, kurd in. Hukumeta Elmanya Federal, van mafan nade kurdan, hin serda jî siyaseta şovenî û nîjadî ya dewleta kolonyalist a tirk lî hember gelê kurd tesdîq dike; vê siyaseta bînî kirasên cur be cur da, lî vir dajo.

Jî roja sazûna xwe heta iro KOMKAR lî dîji vê neheqîyê bî rîk xebîtî; çû ser vê neheqîyê, daxwaza gelê me, lî vir, jî hêzên humanîst û demokratîk ra pêşanda. Wek: "jî bo zaro- kên kurd xwendina bî zimanê dê", "Weşana radyo û TV'ê bî zimanê kurdî", "Şewirgeyên civakî jî bo kurdan". Gelek rêxistinên demokratîk û humanîst: Sendîka, dêr, însiyatîf û kesên jî xebata KOMKAR'ê ra piştgiyîya xwe nişan dan. Yek jî van jî AKADEMÎYA PROTESTAN e.

Roja 24'ê Heziranê, Akademîya Protestan derbarî mafên kurdan da lî Frankfurtê civinek çêkir. Piştî civînê, lî ser vê babetê dazaneke jî bo rojname û ajansan hat belavkirin. Dî vê dazane da weha tê gotin:

"Lî Elmanya Federal, Komîta Xebatê ya Akademîya Protestan ku jî bo pîrsîrêkên bî-

yaniyan dîxebîte, lî ser rewşa 300 hezar kurdên ku lî Elmanya dîjin, civînek çêkir û ev babet hat munaqaşekirin.

"Kurdên ku lî Tirkîyê, zîman û çanda wan dî bî zordestîyê da tê girtin, lî elmanya Federal dîkarin xwe bîdî naskirin. Gelek komele- yên wan hene û ew bî rîya van komele, bona bêşvebirna çanda xwe ya kevneşopî (traditio- nel) xebatê dîkin. Jî bo xebatên çandî yên we- deki dirêj û efektîv, wek hemû biyanîyên dîn kurd jî hewceyî desteg û teşîqa dewletê nîn.

"Roja 9'ê Îlonê 1985'an, lî ser pîrs-daxwa- za (motion) SDP'ê 'Lî Tirkîyê mafên insani' hukumetê eşkere kiribû ku, ewê dî tanga federalî da, piştgiyîyê nedîn xebatên kurdan û ermenîyan. Em wek Koma Xebatê ya Akademi- ya Protestan, vê muamela lî dîji kurdan û erme- niyan, lî dîji pransîbên wekheviyê dîbin. Em jî hukumeta federal daxwaz dîkin ku vê bîrîyarê rake. Ne tenê em, çend Akademîyên Protestan yên dî jî, emê bî hevra, dî rojên pêş da jî, jî bo bîdestxistina alîkariya wan, (kurdan û ermenîyan) eleqekeyeke taybetî (xusûsî) nişan- dî. Herweha em derbarî mafên kurdan û er- menîyan da, piştgiyîyê didîne teşebûsên Parla- mentoya Ewropayê.

□

KOMELA KURD A DEMOKRATİK Lİ AWUSTRALYA HATE DAMEZRANDIN

Serê Gulanê (1987) jî welatê me bî hezaran kilo- metr dîr, lî parzemînekî (qîta) dîn, komeleke kurdan bî navê Komela Kurd a De- moqratik-lî Awustralya hate damezrandin.

Komel, dî belavoka xwe

yê damezrandinê da dîde xuyakirin, ku wê tekoşîna rîzgariya netewî ya gelê kurd bî awakî herî baş bîdî naskirin, wê jî bo xurtkirina alîkariyê cehd bîkin. Û dî belavoka xwe da weha dibê- jin:

"Wextê xurtkirin û pişt- giyîya Komela Kurd a De- moqratik-lî Awustralya hati- ye. Komela me, bî şert û şî- rût lî hember kevneperestîya dîne parêzkarê şerê rîzgari- ya insaniyetê ye. Komela me, bî hemû saziyên pêşve- rû, demoqrata ra jî hevkarî û dan û stendînek wekhevi ra dîlsoziya xwe dîde xuyaki- rin."

F. BARAN



JI NAV EDEBİYATA KURDÎ YA KLASİKÎ

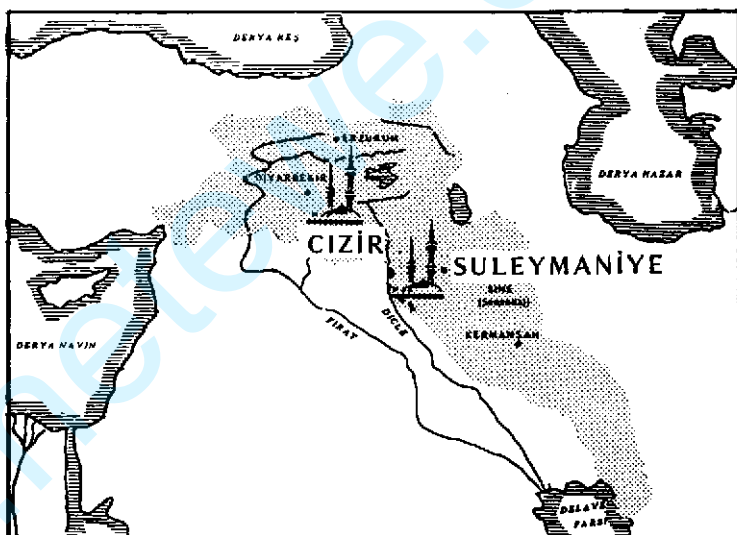
NALÎ

(1798 - 1855)

Çawa tê zanin helbesta kurdi ya klasiki di sedsalên XIV û XV'an da gulvedaye. Di van sedsalên navin da li Kurdistanê gelek mirti hebûn. Wek: Botan, Bahdînan, Erdelan, Baban, Şarezûr û yd... Ev mirtiyên kurdi ji gelek alîyan va serbixwe û niuserbixwe bûn Çawa di warê eskerî û siyasî da wisa jî di warê xwendin, ilm û hunerê da jî lecek (reqabet) hebû di navbera wan da.

Xurtbûn û pêşketina zîman û edebiyata kurdi, herdem bi rewşa siyasî va girêdayî maye. Kengê piçek azadî û serbestî peyda bûye, hingê zîman û edebiyata kurdi geş bûye, pêşda çûye. Îro jî wisa e.

Di sedsala XV'an da, ku hingê li Kurdistanê mirtiya BOTAN xurt bû, li paytextê mirê Botan, li Cizîrê medrese û mizgeftên bi nav û deng hebûn. Ji çaralîyên Kurdistanê feqeh û xwendekar dihatine wir. Piraniya şa'îrên edebiyata kurdi ya nîvasandî, li wir xwendina dinî û ilmi girtine. Hozanên wek Melayê Cizîrî (1570 - 1640) û Ehmedê Xanî (1651 - 1707) jî li Cizîrê xwendine. Van kesan bi eserên xwe yê edebî, rûmeta çand û zîmanê kurdi bilindkirine ku îro jî ew serbilindaya me ne.



Bi jarbûna mirtiya Botan ra, edebiyata nîviski bi kurmanciya jorê kêma bû.

Paşê em dibînin ku, wexta li rojhîlat û başûrê Kurdistanê (îro Kurdistanê Îranê û Kurdistanê Iraqê), mirtiyên kurdi xurt dibin, edebiyata kurdi bi zarê kurmanciya jêrê pêşda diçe. Dema mirtiya Erdelan (paytextê wê Sînê) û mirtiya Baban (Suleymaniye) da ilm û huner pêşda diçe. Şa'îrên bi nav û deng digîjin. Keça brayê mirê Erdelanê Max Şeref Xanî Kurdistanî, ku navê

wê yê nîwiskariyê Mestûre ye, nîmûneyeke berbiçav e. Mestûre (1805 - 1847) bi kurdi helbest nîvisine û bi farisî "Dîroka Erdelanê" nîvisiye, ku wê çaxê li temamiya Rojhîlatê, ronakbîrên jin wek wê pîr kêma, yan jî qet tune bûn.

Di sedsala XIX û XX'an da li başûrê Kurdistanê gelek şa'îr derketine. Di nava wan da, Nalî cihê pêşin digre. Di vê benda jêrê da emê bi kurti behsa jiyana Nalî û berhemên wî bikin.



Navê Nali yê rasti Xıdır e. Lawê Ahmed Şaweys, ji eşira Mikayilan e. Nali navê wi yê niviskariyê ye. Ew li gundê Xal û Xol hatiye dinyayê.

Nali ji ber xwendina xwe ya med-resê li gelek bajarên Kurdistanê maye. Wek: Sinê (Senendaj), Sabılx, Helebce û Suleymaniye.

Dî sala 1830 da çû hec û ji wir vegeriya Şamê û li wir ma. Piştî çend salan ji wir çû Îstenbolê. Li Îstenbolê bi gelek zana û ronakbîrên kurd ra bûye nas. Dî dewrana Nali da, li başûrê Kurdistanê mirtiya Baban hukum dîkır. Ji hın helbestên wi wisan diyar e ku pêwendiyên Nali dîgel mirên Baban: Sulêman Paşa (1838 yan ji 1839 miriye) û kurê wi Ahmed Paşa (mirê Baban yê heri paşin e, dî sala 1845 yan ji 1846'an da miriye) hebûye.

Dema ew li Şamê bû, mirtiya Baban dî sala 1847'an da ji aliyê dewleta Osmani va hat belavkirin. Li ser vê yekê Nali gelekî dîlsoti û xemgin dibe. Wi hezkirin û hesreta xwe ji bo welat, dî helbestên xwe da aniya zıman. Şî'reke wi ya gelekî bi nav û deng heye, ku wi ji Şamê bo şaireki kurdi yê wê demê Salım şandiye. Dînivise:

"Qurbani tûzi rêgetim ey badi xoş murûr
Ey peyki şareza bî hemû şari Şarezûr"

Salım ji bî helbesteki bersiva wi dîde. Ew rewşa wê demê: çawan tirk ketine Kurdistanê (dîrhêla Suleymaniyê) û zulmê dîkîr dînivise. Li ciyekî dîbêje:

"Lew sayewe ke hakîmi Baban be der kuran
Ney diwa kes le çihrey kes cewheri huner"

Bî zımanê kurdi helbest nivisandin ji bo Nali serbîlîndî ye, ew bî vê yekê iftixar dîke (Bîli kurdi, wi zımanê erebî, tirkî û farisî ji baş dîzanîbû.).

Dî helbestên Nali da herweha evin û tebi'et ji du temayên xurt in. Ew dî xortaniya xwe da ji keçekê hez dîke bî navê Hebibe. Wi gelek helbestên eviniyê li ser wê nivisîne.

Nali helbestên xwe bî weznê arûz nivisîne. Wi hemû şêweyên helbesta Rojhilatê (Qeside, Xezal, Rubai û yd.) bî kar aniye.

Diwaneke Nali heye ku heta niha gelek caran hatiye çapkirin.

Hebibe

- 1- Cenani wek cinan kurdîm be mawa (Hebibe) i (malyawa), malî awa
- 2- Xendew demi (mehbûb) e ke wa zor nimekinîm Bes xûşe eger xo nimeki zexm û bîrînî
- 3- Pêm delên (mehbûbe) xêl û qîçe, meyli şer deke Xêl û qîçe, ya tirazûyî nazi nextê ser deke?!
- 4- Mujgani siyeh meste wekû çawî (hebibe) Xaret ke bîken dên û deçîm rûh berfênî
- 5- Le dunya cenneti baqî telarî şahîye saqî! (Hebibe) turreyî tewqî mulî şîrîn û 'ezraye
- 6- Ax... li gel ê me (hebibe) seri peywendî niye Neyşeker qedde, bela bendî heye, qendî niye

7- (Nali) lebi (hebibe) hem teybe, hem tebibe
Xulaseyi lebibê, fermanberî lebi be

8- Destûm lî gerdenî xot helmeqre ey (hebibe)!
Webzane xuyîni xuman, ya munnetî reqîbe.

★

Saqî! were, meyxaney dîl kon e rehiqî
Ger mayîlî tewfî herem û beytî 'etîqî

Yek rengim û bê rengim û rengin be hemû reng
Bem rengê debê reng rîjî 'îşqî heqîqî

Mîrwari ekkem weku yaqûtî, rewane
Saqî! bîde lew le'le şerabêkî 'eqîqî..

Daim le hezer da seferî be.. le weten da
Xurbet geş û acîz be, eger ehlê terîqî

Xelqê ke hemû kû deken û beste zubanî,
Ba bân û le "Nali" bîbyen şî'rî selîqî

ÇAVKANİYÊN NIVISÊ:

- 1) Ferhad Shakely, *Svensk-Kurdisk Journal* 3, 1985 Stockholm.
- 2) Prof. Qanatê Kurdo, *Tarîxa Ed. Kurdi-2* rûp.5, Stockholm 1985.
- 3) Tosinê Reşî, "Mestûre", *Roja Nû* 5, 1984.
- 4) Nali, "Diwani Nali" 1976 Bexda..

gotinên pêşîyan

~~~~~ Berekar : SALIH ~~~~~

- 1 Mêrê tîrsonêk singa gewr nabîne.
- 2 Xwedîyê sebrê, dîbe mulûkê Mîsrê.
- 3 Hespê çê êmê xwê zêde dîke.
- 4 Şûna wan kund dîxwune.
- 5 Mar jî pûngê dîqehurê, dî devê qula wî da şîn dîbe.
- 6 Xwelî lî wî serî ku sed serî jê neqehurî.
- 7 Teyrê teyr warê bavê xwe û bapîrê xwe zane.
- 8 Mîrov lî gorî hêfa xwe lîngê xwe dirêj dîke.
- 9 Kûçîk goştê kûçîka naxwe.
- 10 Ga dîmre çerm dîmîne, mêr dîmre nav dîmîne.
- 11 Gîha dî bîn kevîra da namîne.
- 12 Cîyê ku agir lê tune, dûxan dernayê.
- 13 Dîkê çê dî hêkê da azan dîde.
- 14 Çêlkê mar bê jehr nabe.
- 15 Çîyayên bîlînd bê ba nabî.
- 16 Newalên kûr bê av nabî.
- 17 Ne jî fesada be, gur û mîh wê bî hevdu ra bîçêrm.
- 18 Bînê tûrkê mîrov bî qul be, mîrov tîr naxwe.
- 19 Rasto bî rasti, xwaro şikestî.
- 20 Deng jî tasê hat, çî rast çî derew.
- 21 Kumê Elo lî serê Celo.
- 22 Şam şêkur e, welat jê şêrîntir e.
- 23 Şam dîr e mîşar ne dîr e.
- 24 Golîkê malê jî gayê malê natîrse.
- 25 Zarok fêkiyê mala ne.
- 26 Bê Xwedê dîbe, bê xwedî nabe.
- 27 Piştî xwe nede diwarê xerabe.
- 28 Dînya siya darê ye.
- 29 Şeva reş jî êvarê da xuyaye.
- 30 Tajîyê bî zorê bîbî nêçîrê, tê çî nêçîrê pê bîkî.
- 31 Qadiyê zarokan xwe kuştîye.
- 32 Kera bî guh neke, kora bî çav neke.
- 33 Dîjmun bîbe nan neke paxîla xwe.
- 34 Bî dû tengayîyê firehî ye.
- 35 Ê tîr hay jî birçî tune ye.

- 36 Bî pîrsê mîrov dîçe Xursê.
- 37 Rojêk wê bê gur û mîh wê bî hevra bîçêrm.
- 38 Jî ava ku deng jê tê netîrs, jî ava bêdeng bîtîrs.
- 39 Mêrê çê xwedîyê gotîna xwe ye.
- 40 Kewê rîbat çavê mîkewa xwe ye.
- 41 Gîhayê hewşê tal e.
- 42 Diwaro mîn jî te ra got, bûkê tu fam bîke.
- 43 Kero nemre bîhar hat, pîrê nemre qîvar hat.
- 44 Lêv jî diranan ferzîtir in.
- 45 Xwîn nabe av.
- 46 Kurmê darê ne jî darê be, dar kurmî nabe.
- 47 Kew dîjmunê qewmê xwe ye.
- 48 Destê bî tenê, bî şêrê Elî be deng jê nayê.
- 49 Dewsa xencera wînda dîbe, dewsa xebera wînda nabe.
- 50 Çîqas bîlînd bînêrî tê bîkeví.
- 51 Aqlê sıvık barê gran.
- 52 Dî firehîyê da herkes lawê bavê xwe ye.
- 53 Ê pîvazê nexwe bêhn jê nayê.
- 54 Ava ser berûyê, zava bî dilê xesûyê.
- 55 Mîrov jî beroşa xwe tîr nexwe, jî beroşa xelkê tîr naxwe.
- 56 Mîn ev por lî ber dar û devîya sîpî nekuriye.
- 57 Bayê hîmka tê kayê didêre, bayê hîmka tê şebeşê didêre.
- 58 Xwîra mîrov bî destê xelkê naşkê, ille bî destê mîrov.
- 59 Bûka salê delalîya malê.
- 60 Kerê ker neqeba ku bîkeví, derbek dîn tê da nare.
- 61 Ne nan bîdîne, ne mikuta lîx.
- 62 Pîranyê hîndîkayî daniye.
- 63 Tu bî kî ra bigerî tê bîbî wek wan.
- 64 Bîrxê nêr jî bo kêrê.
- 65 Bûk lî hespê ye, kes nîzane nesibê kî ye.
- 66 Cîvata çûkan lî ser sîmbilê garîs e.
- 67 Kes nabê dewê mîn tîrş e.
- 68 Xortê gerîyayî çêtir zane jî kalê zemanê.
- 69 Jî dînyayê bîpîrs bî aqlê xwe bîke.
- 70 Jî Devê mestîr Fîl heyê.

# ŞERVANEKI BIÇÛK Ê VIETNAMI

NGUYEN THAN

Wergerandin ji tirki: DILSOZ



Ko-Long derketibû ciki bilind û rapora karên ku ji heq derketibû dîda. Yê ku li pêş wi bûn berpirsiyarê Rêxistina Rizgariya Vietnamê bûn. Ko-Long ji meydana şer dihat.

Ew ji, wek hemû mirovên zozanên bilind yê rojava çavên wi dûrditi, awurên wi gelek tûj bûn. Eniya wi fireh, lêvên wi pembe û tenik bû. Ji rûyê wi mîrxasi û ceribandim di hate xuyakirin.

Ko-Longê me hê gelek ciwan bû. Li dora 18 salî bû. Lê, hê ji nuha va, navê wi di stranên gel da cih girtiye, bûye destan û wek şervaneke mîrxas, payebilind tê bîr anin.

Di gundê Ko-Long da bi navê KOT mirovek hebû. Di gund da yê herî sere ew bû. Emrê wi ji 80 derbas bûbû, lê piştî wi xûz nebûbû, wek zinareki li serxwe bû. Ko-Long bavê xwe naskiribû, pîremêrên gund digotim, ku bavê Ko-Long ji di emrê Apê Kot da bûye û ew ji zilameki serxwe ra bûye.

Apê Kot li oda gund, —ku di quntara çiya da bû— li ber tîfîkê rûdimûşt û ji zarokan ra behsa çîyan, çeman, daristanan dikir. Ji 20 - 30 salî vîda, xortên gund bi şîretên Apê Kot mezin

bûbûn. Tiştên ku Apê Kot nizanibû, tune bû. Wi axaftinên xwe bi helbestan, bi destanan dinexsand û bi sewta xwe ya bilind stranên gelêrî dixwend. Ew hostayê sîmeta axaftinê bû. Ko-Long ji deh saliya xwe vîda, şîretên Apê Kot kiribû wek guharên guha û tîm bîrî dani. Wek ava kanîsar ya seriya gund, şîretên Apê Kot vexwaribû, wek şîrê dayikê bi wan tîr bûbû. Di yanzde saliya xwe da eniya wi fireh bû. Di şevên bê xewi da bi guhdarîkirina Apê Kot gihîşt û pîjiya. Gava bû 13 salî, ew ji tîgihîşt, ku çî belî ser serê wan digere. Ax..., gelo li rûyê dinê, gelekî ku bi qasî wan êş û tîda dîtîbî û jiyabî hebû? Gelo ki bi qasî wan ji destê dijmin kîşandibû û ki bi qasî wan nûzîm hatibû xîstîm?

Apê Kot wextê behsa serhildana PAC-DO dîkir, dengê wi dirîcîfî û weha digot: "bi nivro ra ji sîngên sedan kes xwîn pîjîqî... Xwîna welatîyên me..."

Serhildana Pac-Do bi xwînê hatibû temrandin. Bavê Ko-Long di sefên pêş da şer kiribûye. Ew girtine. Dest û piyên wi bi tîlan grêdane. Lêşkerekî Diem, ew bavê kal ji porê wi yê sîpî kaş û berekaş kirîye, birîye qerexê Çemê Piayê.

Çend kesên hov wek heywanên kûvî, hatine wê derê û destên wan da darên hesinî hebûye. Lî ser van kesan yekî Emrikani hebûye û bî darên hesinî lî pişt û serê kalo xistine. Ava Çemê Piayê ji xwîna vî kali sor bûye. Serê wî yê sipî bî ser pêlên avê ketiye û çûye.

Ko-Long, wextê guhdariya vana dike dîranê xwe dîşidine, wisa dîşidine ku canê wî jî ber dêşe. Dî 13 saliya xwe da hîni negrinê dibe. Hîni şîdandina dîranan, guhdarikirîna bê hêstirê çavan û hîni guhdarikirîna bêbextiya dijmin dibe.

Apê Kot heta sibê behskiribû. Gava zereqa tavê bî ser çiyayê Şû-Pong da tirêjên xwe berdide, Apê Kot weha qiriyaye: "rakûn çekan!" û gotiye, ku iro roja wan û dijmin e.



Ko-Long rabû, jî oda gund derket. Çû, serekê bergirê (milîs) gund dit. Serok, rûniştibû û tîfînga xwe paqij dikir.

Ko-Long dibêje:

— Mîn jî bistine cem xwe. Ez jî dîxwazim şer bikim.

Mêrk wextê lî vî zarokê nihêrt, roja ku cara yekem çek dabûn destê wî, bîbir anî. Ko-Long nîşkava mezin û bî rasti bûbû zîlamek. Serok rewşa wî ditibû, famkiribû. Lê disa jî hema wê gavê negot "erê".

— Tu dîxwazi bibî pêşmerge (gerilla)? Jî bo te hê gelek zû ye. Hê telê te bî qasî tîfîngê tune. Diya te pir, burayê te biçûk e. Tu dikari bî kêrî kar û xebatên çandî yê gund bîyî. Tu strana xweş dîxwîni, baş dîleyîzi.

Ko-Long dî berxwe da:

Na. Ez dîxwazim çek lî dest, şer bikim.

Lê Ko-Long nîkaribû serok bixapîne.

Ko-Long sêwî bû, bî diya xwe ya pir ra dîjiya. Ew hîni bîrina navoka xwe bîxwe bûbû, wextê serê wî dikete tengasiyê bî kesî va ne dînaliya. Wextê ku canê wî diêşîya dîranê xwe dîşîdand, tîştê nedîda derva. Wextê birçî dîma

dîçû daristanê û lî wê derê jî xwe ra hûnek tîştên xwarinê didit û dîzanibû xwe têrke.

Wê şevê xew neket çavê Ko-Long. Dotîra rojê jî bo bîrina şaxên daran rakir qama xwe û tenê bî serê xwe çû daristanê. Madem wisa bû, ew jî, wê wek zanîna xwe şer bikira.

Sê roj jî holê winda bû. Roja çaran hat û serokê bergir dit. Destikeke sing da ber xwe. Serok lî singan nihêrt. Pênc sing, her pênc sing jî, jî xwîne sor bûbûn.

— Te vana kîre kêderê?

— Çavkaniya Çemê Piayê. Jî zû va lî wir çikandî bûn. Lî ser komandoyan.

— Çend birindar, çend kuştî?

— Hemû kuştî. Ez lî dû wan çûm. Pênc cendek avêtin erêbê.

— Baş e, got serok, hevalên me wê gelek kêfxweş bibin, jî heft salî heta heftê salî wê şa bibin. Niha lî min guhdarîke, bî roj tê werî lî wê derê qefên (dafîk) weha hazir bîkî, bî şev jî dî xebatên çandî û sinet da beşdar bibî. Baş e? Heta çend salê dîm tê jî tevi tevgera pêşmerge bibî.

Ko-Long deng nekir. Têgîhiştibû, ku bibe pêşmergeyek baş, xebatên hêja pêk bîne û layiqê navê gelê xwe be.



Çû ser riya, ku hêzên dijmin pîr caran di wê da derbas dibin. Wextê ji dûr va li rê dimihêrt, gotina Apê Kot "ji singên sedan kes xwin pişqi, xwina welatîyên me...", bîbir ani. Serê Ko-Long bi ramaneki ertulibû û xwe bixwe digot: "Ezê vi hesabi ji wan bikim çaw! Ezê hemûya bikujim, hemûya!"

Lê mixabin destê wi vala bû. Mirov çawa bike? Bi bazdanê vegeriya malê, rakur tir û kevanê xwe û ziviri. Ew ji wek her kesên ji vê muntîqê, hê ji 10 saliya xwe virda teyrên li firê diani xwarê. Nişana nobedarê dijmin girt. Tiliyên wi bê rîcif têtê kevanê berda. Tir pekiya. Baş nişan girtibû. Xwina sor li ser rê peşkili.

Vegeriya gund lê ji serok ra tiştek negot. Ya nobedar ne miribe? Sekin çêtir bû. Dotira rojê bi banga sibê ra bi rê ket, di rê da rasti leşkerê Saygoni hat û pêra axîfi,

— Çû bû bi mulê te?

— Yeki Viet Kongi lêxist. Baş bû, ku tir ne bi jari bû. Nexwe ez miri bûm.

Ko-Long hema wê gavê vegeriya gund û ji diya xwe pirsî:

— Dayê, di gund da ki dîzane jariya tirê çêke?

Dayik li kurê xwe nihêrt. Bi kurê xwe dîzandibû ku ew xwe duke, zarokek bi rîk bû. Tîm difikiri, ku ew li bavê xwe çûye.

— Bavê te dîzandibû jariya "a-kam" çêke. Bi wê jariyê bi sedan pîling kuştibû. Lê niha, wê jariyê tenê Apê Kot dîzane.

Û şevêk di oda gund da kalek porsîpi û xortek 14 salî bi ser tiştêki da xwar bûn. Kalo sê tirên bi jari da vi xortî. Van tiran ji dara Bambûyê hatibûn çêkirin, wek pola û bîrîqandî bûn. Tira herî baş ji vi zozanê bilind, ji darên Bambûyan yên ku di vi erda sor da şîn dibûn, dihatin çêkirin. Di serê tirê da şanek sîpi hebû. Ev şan jariyek, ku bi ava dara a-kam hatibû ecmanandin..

Apê Kot, bi dengê xwe yê gurr, ku di çilayên asê da vedigeriya, got:

— Ko-Long, tê heyfa bavê xwe bistini. Tê heyfa çiyayên Gia-Rai û kaniyên wê bistini.

Ko-Long xwe berda qerexê riya 14'an. Di binê dareki da xwe teland. Bi saetan xwe ne libitand û tenê li rê mêze kir. Tirê ku berda divê ciyê xwe bîdita. Heta nivro, heta ku siya wi di bin lingên wi da winda bû, dîranê xwe şidand, sekini. Leşkerêki Saygoni dihat. Heta, ku di navbera wi û leşkerê Saygoni da 8 metro ma, sekini. Paşê tirê xwe berda. Tir firiya û çû di zîkê



leşkerê kirêkuri da çikili. Ji devê mênik xiriniyek kişiya, wek masiyan ku li şewkê ertulî be, pîrptî. Dûra dijmin gullebaran kir. Vîzina gullan bû, şaxên daran dîşkiyan. Ko-Long bêhiv sekini bû û temaşe dikir. Mênik nemiribû. Bo çî nemiribû?

Ko-Long bi Apê Kot Şewirî. Apê Kot keniya:

— Yê ku derba tira a-kam bixwe şev û rojek diji, paşê dumre. Lê derba herdu tirên din di ci da dîkuje.

Ko-Long, cara sîsiya ye, ku disa li qerexê rê bû. Tira dudûwa avêt. Tir di singê nobedar da çikili, nobedar qelîbi û heta tirê ji singê xwe kişand, hema di ci da wek komek hestî li erdê bû terş.

Tira sîsiyan ji di singê leşkerekî din da çikili û hema di ci da ket û mir.

Apê Kot, li dervayi gund çû pêşiya Ko-Long. Ew rakur û bir ba serok, got:

— Binhêr serok! Ko-Long êdî heqkiriye, ku bibe pêşmerge. Tîfîngeki bîde wi ji.

Serok tîfînga xwe dayê. Sê gulle ji kir kefa destê wi û got:

— Ko-Longê pêşmerge..., van sê gullê han tê mana sê cendekên dijmin. Gere yek jê vala neçe, te famkir?

Ko-Long di şerê xwe yê ewil da bi tîfîng û sê gulle yên xwe, wezîfa xwe bê kêmani bi ciani. Ji serê sibê heta nivro wek pîsîkekê li dû dijmin geriyabû. Gotina serok ji bira wi dernediket. Her

gullek cendekeki dijmin bû, her gulle ku vala bîçûya, dahat wê manê, ku gullekey ji pêşmergan hatiye dizin û ziyar bûye.

Na, gere gulleyên Ko-Long vala neçûya. Tîştek weha bî pêşmergeyeki nediket. Lê gelo, bî gulleki cendekek ne hindik bû? Gelo nukaribû zêtir bikira?

Dî navbera Ko-Long û dijminêda sê gav hebû, ji nêz va bî dû wan ketibû, li benda fersendeki bû. Ha... nîha ev fersend di destê wi da bû. Leşkerên dijmin, ji bo xwarinê li hev kom bûn û rûniştin. Ko-Long pala tîfinga xwe da darê, nişan girt û gulle pekiya. Pênc dijmin qelîbin erdê. Pêl li sefên dijmin ket, li çep û rastê dest bî revê kirin. Gulla duduyan ji vala neçû. Gulla sîsiya veşart. Ewî ev gulle bîbira pêşkêşî berpursiyarê serokê karê leşkerî bikira.

Ji wê rojê pêda pêşmergeyên gund destpê kiribûn, wek Ko-Long dijmin gullebaran dîkûn. Ji vi icada nû gelek hezkiribûn. Ko-Long tucar qayil nedibû, ku bî gullekey leşkerê dijmin bê kuştin. Ew bî sê gullan heft leşkerên dijmin, yê ku dixwestin zewiyên çandiniyê bîsewtin, kuştibû. Di şerek xwe yê din da ji, 19 leşkerên, ku hêzeke kifşê bûn, bî heft gullan kuşt.

Apê Kot destaneke nû efrandibû. Dengê wî ciwan û wek kanîsarên, ku ji zinaran diherki, zelal bûbû.

— Mirovên vê hêlê, guh bîdûn dengê min. Li quntara vi çiyayê Pong da pêşmergeki nû bejin da. Herkes jê ra dibê "Bîrakê Bîçûk". Ez dibê "Xwarzi". Ew lawê welatê me ye. Lawê çîyan, daristanan û çeman. Rojek bî tîfingeki û bî sê gullan derket rê. Riya Play-Me bî xwina dijmin sor bû...

Ko-Long kete 15 saliya xwe. Ew roj serok çar mayin (bombeyên binê erdê) da wî û got:

— Riya te vekirî be!

Ko-Long bî rê ket. Ev rê nêzi sinorê Kamboçyayê bû. Li vê derê bî qasî bist - sih kilometir dîz, bê dar û ber, û ji erdeki beyar dihat derbasbûn. Ko-Long ji bo ku di vi erdê dîz da greki bibîne, bî rojan geriya. Çûn û hatina erebeyên dijmin raçav kir. Dawiyê da mayin di girê ku hûlbijartibû da veşart û ser wan xweşik girt. Li ser rê astengiyên ku şikê dîkşine bî ci kir. Paşê çû û li ciki dîr, di çaleki da xwe teland.

Wextê dengê motorên erebeyan ji dîr va hat bihistin, dilê wî wek çûkeki purpiti. Heşt kamyon li dû hev rêz bûbûn û dihatin. Wextê ku li

ser rê astengan dîtin sekinin, xwe ji kamyonan avêtin û berbî gur reviyên, li wê derê ketin keşiminan. Ji wana du kes Emrikani bûn. Ko-Long; li ber tîfika oda gund şevên bê xewi ku bî guhdarîkirina Apê Kot derbas bûbû dîfîkiri. Bî hemû qeweta xwe pêli pîma mayinan kir. Teqandimeke ecêb çêbû. Girê ku dijmin lê star bûbû kaf û yekûn bû, toz û xweli û 50 cendekên dijmin li holê belav bû.

Ji wê rojê pêda ev rê ji leşkerê dijmin ra bû wek pîreke cehnîmê. Der û dora Çemê Piayê bî parçeyên kamyonên şewitandi tîji bûbû. Di Çemê Kle da cendekên Emrikaniya bî ser avê ketibû.



Li hemû der-dora wê hêlê behsa pêşmergên ku xwanê nedîkûn, dibû. Di payiza 1965'an da pêşmergên gundê Ko-Long hêzeki dijmin şikandin. Hêzeki din yê dijmin ji bî dû wan ket. Hêza dijmin bî hejmara xwe gelek zêde û ji alî çek û silah va xurt bû. Serokê pêşmergan Thîn, emrê paşvakişandinê da.

Hêzên pêşmerge berbî nivro gîhiştin gund. Apê Kot wextê ku Ko-Long di nav wan da nedît, gelek acîz bû. Bazda malê, rakur kevana xwe yê bî qundax û tirên bî jariya a-kam, derket li dû Ko-Long geriya. Yê din ji li dû çûn.

Ko-Long, li ser kaniya serê gund çok dabû û birina girmîkê xwe dişûst.

— Ji bo ku reva me veşari bîmine li vê derê mam. Pîr bûn, wê tîfing kar nekira. Min xwe teland, heta ku çend metro nêzi min bûn sekinim



û wê gavê min bombeyê desta virvirand bi ser wan da; sê dijmin hate kuştin, yê din reviyân.

Serokê komik, birina Ko-Long grêda û got:

— Min emrê revê dabû, te nebihist?

— Min bihist. Lê ji bo parastina dawiya me divê yek ji me bîma. Ez jixwe birindar bûbûm. Ji ber wê yekê mam. Bi wi halê xwe bi kêri tişteki dinê nedihatim. Lê hûn hê dikaribûn ji heqê gelek karan derên bo welatê me, bo gelê me.

Wextê, ku gotin tê ser vê meselê Apê Kot hêstirê çavên xwe nukare bigre. Yê ku li oda gund, li ber tîfîkê wi guhdari dikirin bi rûmet, bi hezkirin dîsekûn û li pêşiya xwe dînhêrtin. Lewra li wi welatî êdî tava biserketinê peyda bûye û mirovên vi welatî ji wek ronahiya tavê xweşikûn.

Ko-Long êdî pêşmerge nine. Ji saleki vîrda di Ordiya Rîzgariya Viyetnama Başûr da wek şervaneki pêşevan şer dike. Di daxwaznama xwe da, ku dixwest beşdari Ordiya Rîzgariyê bibe, weha nivîsi bû.

"Ez ji 14 saliya xwe vîrda pêşmerge me. Min ji Emrikaniyan û ji leşkerên Saygonê yê kirêkî 124 kes kuşt, heşt tanqan teriband. Ji ber ku emrê min êdî mezine, ez dixwazim beşdari Ordiya Rîzgariyê bîbim."

Ko-Long li ber Komcivînê li sungê wi gulek, wek gelê me xort û bedew, bi şan û şeref, eni vekirî, serê wi bîlind, mîrxas û bêtirs e.



Silav ji gelên zozanên jorin yê mîrxas û payebilind ra; silav bo rîzgariya welatê wi û mîrxasan ra, ku ji bo serxwebûnê şer dikin.

## Ilya Ehrenburg

Ilya EHRENBURG, di sala 1891'i da li bajarê Kiev hatiye dinyayê. Di nav nivîskarên rûsî yê ku di warê navnetewî da tîr naskirin, şûna Ehrenburg li rêza pêşîn e. Jiyanî wi bi gelek guherandin û bûyeran dewlemend e. Piştî xwendina xwe li Moskovayê, ew tevî refên şoreşgeran bû. Ji ber xebatên xwe yê siyasî, gelek caran li ser hev hate girtin. Ehrenburg, li welatên Ewropayê pîr geriya û demeke dirêj li Parisê jiyana xwe derbas kir. Li wir wek nûçegihanê rojname "İzvestiya" xebata xwe diajot.

Ehrenburg, li destpêkê wek helbestvan derketê ortê, lê paşê derbasi nivîskariya pexşenê (nesîr) bû. Di salên 1920'an da bi hejmareke bilind, roman û serpêhatiyên wi hatin weşandin. Babetên gelek efrandinên wi li ser jiyana Ewropa Rojava ne. Westê Elmanan Paris dagirtin (işxal kirin) di sala 1940'an da, Ehrenburg ji Parisê derket çû Moskovayê. Di romana xwe "Ketina Parisê" da sedemên bînketina Fransîzan analiz dike.



Ilya Ehrenburg, di piraniya xebatên xwe da, ji helbestvaneki zêdetir nûçegihaneki zîrek û serfiraz e. Mirovşirovekirina Ehrenburg bêtir şematîk û serrû ye. Ew bi teqîn û lûvîn (hereket) dikare tabloyên rewş û pergala jîyanê pêşan bide. Lê pîr caran nermûş û motivên bîngihin yê serpêhatî û romanên wi, bi hevkarîya rengan, bi şewekî hêsan û bê naugîn (îndîrek) tîne ber çavan. Ew ne nivîskarê nuansên psikolojîk e. Wek nivîskar û rojnamevaneki rastbîn (realist), ew kêrî cara hîsîyetê tevî şîrovekirin û nivîsên xwe dike.

Yek ji serpêhatiyên wi "Çermdarê Kal" nîmûneyek e ji bo vê yekê. Di vê serpêhatiyê da, Ehrenburg bi hostatî, wêneyekê ji dema pêşîya şoreşa Oktobêrê dide. Me ew ji swêdî wergerande kurdî û li jêrê pêşkêşî xwendevanan dikim. □ □

## ÇERMDARÊ KAL

wergerandin: Zînar Ala

**E**v Şaxtel çî mirov e? Çavên bijiqî ji ber bêhn-postên bêhngeni. Ew çermdarek e yan belayeke incilê ye? Mirov hema weha li rewşa wi dinêre... Bera (bi rastî) ki bala xwe dide Şaxtel, ki li rûyê wi dinêre? Jiyanî ji xwe bi derd û kulan va dagirtî ye. Xelk li kumê serê Goroviç ê çerm dinêre, li keçên bedew dinêre, yan jî li derdê xwe dinêre. Kes li Şaxtel nanêre. Hêstirkên çavên wi qet ranawestin. Lê ew ne hêstirkên xemê û dîlşewatê, ne jî hêstirkên ji ber ken û kêfxweşiyê ne. Ew hêstirkên qapaxên çavên bi birin in. Şaxtel

belengazek e. Û gelekî ji bi tenê ye. Mîrîn, mirata mîrînê Şaxtel ji bir kriye. Û Şaxtel bi wan çermên rengin va hê jî mijûl dibe. Ew, wan veçê dike, cila dike û di ber ra dirame.

Li dervayî pencere livîna (hereket) rojê destpê kriye. Nişan û uniform diguherin, li herderê plakat û kaxez. Lê tiştê ku Şaxtel li ser difikire ne ew in. Xudê jî di bîra wi da nine, herçend jî ew çûhûyeki (yahûdî) bi bawerî ye, rojên pîroz her tîm pîroz dike û êvarên inê çîra Sebatê li ser masayê wî vedikeve, lê disan jî Xudê hiç di hûşê wî da

nine. Ew lı ser tıştine heri hêsan (basit) dıfıkire: Zıvistan- weki roj kurt in, havin- weki roj dirêj in. Hış û aqlê wi tevlihev e, wek gêjan.

Carna bîraziyê wi Mûça tê ba wi. Bibîkên çavên Mûça wek agur dîçûnsim û dî berika wi da kar-ta Komsomolê heyê. Mûça bî Şaxtel dîkene, tî-nazên xwe pê dîke.

— Ka bêje, çima mirov dî Sebatê da spiyeke dîkuje ne kêçeki?

Şaxtel dengê xwe dernaxe, weha bî xem û ke-der çermê dî destê xwe da dibîrîqine. Ew bersiva wê pîrsê nuzane. Ew ne rabbiyeke (haham, keşîş) xwendî ye, tenê çermîdareke basit e. Erê Mûça dî-kare jî kesên zana bîpîrsê, lê Mûça her dom dîke:

— Xudayê te jî bî bêaqilî hatiye afrandî û wextê wi jî hat ku mirov êdî wek lambên neftê (qazyaxi, don) jî ortê hîline.

Şaxtel serdanpê Mûça raçav dîke û weha hîne-ki bî gazin û bêçare lê dîmêre. Ew jî dîke ku wek wi rûyê xwe xweş bike û pê ra bîkene — jî xwe lawîk henekan dîke. Jî çavên wi hêstîrkên badîl-hewa dîbarin û dîbarin. Bî dengeki nîzîm dibêje:

— Tu çima lı mîn heqaret dîki Mûça? Ma qey Xudayê te yê nû geleki bî hîş û aql hatiye afran-dî? Ez nîzanîm. Ez êdî kal bûme, hîşê mîn jî tê-rê nake, ne wextê mîn e ku ez wan kaxezên te bîxwînim û jê fam bîkîm. Lê tu miroveki baş î, herwisa Xudayê te jî Xudayeke baş e. Mîn bî bê-hîşîya mîn va bî tenê bîhêle. Bê bawerîya Xudê, ez dê xwe wek sûcdareke mezin hîş bîkîm. Bêje, ezê bî kê ra bîpeyvîm wê çaxê? Bî wan belavî-kên te yê çapkîrî ra? Yan bî vê kêra xwe ya bî xwîna? Yan jî belkî bî vê tenêbûna xwe ya mal-xîrab ra? Lı halê mîn bîfîkîre Mûça! Merhemet bike! Tu bî xwe dibêji, hemû dînya bî we ra ye. Ma gelo ez û mûma mîn a Sebatê û îbadetên mîn yê ecayîb, ciyeke pîr fire dîgrî, dî wê dînyayê da?

**N**a, Mûça nîkare Şaxtel bine rê. Na, jî xwe ew jî welê zêde serê xwe pê naêşîne. Ew bî tîştên gî-ring û cîddî va mîjûl dibe - ew dîxwaze îşê hemû dînyayê têxe ser rîya qenc. Lê Şaxtel her lı ser îş û karê xwe berdewam e. Çerman berhev dîke û duayên xwe tekrar dîke.

Lı dervayî pencerê, ew bajarê bîçûk yê yahû-dîyan dîkele. Û dî dawîyê da rojeke bagerê ya ne xweş hat. Jî berbanga sibê teqe-reqa ereban e, tîn û dîçîn. Lı ber çeperan kesên cesûr lı hev civi-yane. Ew, gaziya wan hêzên sîpî yê cîwan dî-xwînin. Şaxtel hîç gazi û dazanan naxwîne.

Ew lı malê jî xwe ra vala rûdînê - kes nayê tembi (siparîş) nake. Rûdînê û dîrame: Êdî payîz hat, roj kurt dîbîn... Şaxtel bêtaqet e û qet bî bûyer û tevliheviya dor û derê xwe ra eleqeder nabe. Ew qet nafîkîre ka ew mîrovanan çîra wîsa bî telaş û bî heyecan in, çima teqe-reqa ereban e, dîya Mû-ça çîra ax û wax dîke û jî halê xwe gazînan dîke. Na, ew qet nafîkîre, pîremêrê qeşmer. Êşek keti-ye hestîyê qorîkê û çavên wi jî hev venabîn.

**T**ariya şevê hêdî hêdî xwe berdîde kuçe û ko-lanên cîhûyan, û baxçeyên wan yê xemgîn. Lı kuçan apolet (nîşanên sêrmîla) dibîrîqîn, û qîre-qîra wê pîrejîna ku sêvên pîjandî dîfroşe hatiye bîrrîn. Êdî tari ketîye nav wan baxçan. Şevê lez dîkr ku zûtîrekê wê roja şîl û bî xunav bîfetîsîne. Dî dawîyê da şev bî serbestî tê. Hîngê dengê te-pe-repa piyên mîrovan tê bîhistîn.

Çavê serketîyan bêperwa nûn û dî wan da xem û nexweşî dîxuyê. Guharên wan hene û dengê wan ketîye. Dîkevîne hundurê malan, çî tîştîne rengîn û tîştîne ne hêja ku tenê çavê wan pê têr dibe, qûç-qû berhev dîkîm. Bêi ku nefesgîrtîna xelkê ya bî heyecan û telaşa wan jî xwe ra bîkîn xem, lı pêş çavên wan sandoqên wan dîşkênî û talan dîkîm. Ew dê bî naftalînê bibêhnîjîn. Bî bal-kêşî çavên xwe lı ser tîştên zîvîn, lı morê (mu-hû-rê) ser wan dîgerandî. Bî dîtîma çaydaneke hu-nerî yan jî tîştên ku bî destan hatîne hûmandî ra, heyecanek bî wan dîgre. Nîha odê terk dîkîm we-ha bî tewreki sûcdar, jî xwe ne emîn. Û dî box-çên destê wan da, desmal û pêşgîrên rengîn û ne-qîşandî, vazoyên zîv xuya dîkîm... Paşê maleke dî, û paşê ya sêwemîn. Jî ber hêrsa xwe gêj bû-ne.

Êdî ku vazoyên zîv û desmalên rengîn dîbînnî rûyê xwe jî ser wan dîguhêzîn. Çîmkî tîra xwe gîrtîne. Tu dibêji belkî ew agîrên serê çîyan, nîha dî dilê wan da vîdîkeve. Ewana tola xwe jî wan kesên hejar û belengaz, jî laşên wan yê bêparas-tî, ku xwe dî holîkên mîrîşkan da vedîşêrîn, dîstînnî. Heta lı bayê jî hêrs dîbîn. Ew bayê ku vê şevê qet nasekîne. Mîrata bayê!

**L**ê bîncîyên vî bajarê bîçûk?... Xelk dîke qê-rîn. Çîma? Bî qêrînê çî qazanca wan heyê? Ew jî nîzanîn jî bo çî dîkîm qêrîn. Hema dîqîrîn. Qêrîna ku jî qîrîkeki derdîkeve, bî yê dîn jî dîgre, ew qêrîn bî xanî jî dîkeve. Dî dawîyê da ne tenê mu-rovek dîqîre - xanî jî dîqîre, ew avayîyê bîlînd û

reş, mina sandoqeke ji kevir çêkiri, di navbera tari û teqe-reqe da.

Di destpêkê da ew ji ber vê qêrin û qajina xelkê şaş dibin. Evana li kê dikan hawar û gazi? Tenê bayê gurr bi hoviti bersiv dide: Herine cehennemê! Mîrîn û cehennem! Lê piştî qaseki guhê wan êdi hini vê qêrinê dibe. Ji bo wan ew qêrin û zarîn dibe parçeki vê şeva bêdawi. Vê şeva ku stêrk ciyên xwe diguhêzin, gurme-gurm ji erdê tê, herweha gurmina topan, duyê aguran, kêç û sipi, derd û keder. Kengê ew malan terk dikin, weha bi pozbûlîndî carekê xwe dadîweşînin, paşê

dimeşin. Deng ji xani nayê. Hemû xani bédeng bûne, bi parsek û zenginên xwe va, bi wan dersdarên tewratê yê rûsîpi, xortên azadixwaz ku çend saet berê ser cîvanan qise dikirin.

**Ş**axtel di xaniyekî xirabe yê karkeran da, li qatê here jorîn diji. Ev xani dûr e, li Zarotjê û ancax serê sibê ew tene mala Şaxtel. Qatên xani, yek li dû yekî dike qêrin û bédeng dibe. Li oda kêleka oda Şaxtel, hostayên saetan Fucher dike qêrin. Ew bona wan çûsalên xwe yê bi derd û kul û bona saetên muşteriyên xwe digri û dizare. Lê Şaxtel li ber lambê rawestîya ye. Dua dike. Ronahiya lamba wi kêr biye pûri veketiye. Hîndîk maye vemire. Lê Şaxtel duan ezberê dizane. Pite-pita wi ye: "Mîrîn xweş û hêsan e li pêşîya te"... Tu maneyeke wan gotînan nine, bêhnna tozê, qeranfil û pîrbûnê jê tê. Duayên rût in.

Hingê serkevtiyek tê. Xortekî qeraseyî bêfam e, di stûyê wi da du heb xaç. Ew ji wek vê şevê bi êş û xemgîn e. Ji qestan piyên xwe hişk li erdê dixê û heta dixwaze ku guharên guhê wi xweşik biçirsin li ber ronahiya lambê, lê bîna wi çikîyaye. Wek lamba Şaxtel ew ji bi zorê nefesê digre.

Dema çavên Şaxtel bi xencera wi ya biriqandî dikeve, paşda vedikişê. Serçavê vi xortê êrişkar piçekî ronî dibe, dema ku bi ken nêzi wi dibe.

— Tu dîtîrsî kûçîk?...

Ew Şaxtel nas nake. Ew dibê belkî Şaxtel dîtîrse û wê min hemû wan kesên din, xwe bavêje ser dest û piyên wi, li ser çokan, ji bo canê xwe û zarokên xwe lava û rîca bike. Cezayê xwe bibîne kûçîk!... Ki dizane, dibe ku kurê wi biye, yê ku baxçê sipî şewitandîye, ku ji wir gelekî dûr e, li wi welatê ku roja wi tim bilind e, ciyê genimê zer? Di çavên wi yê bi dûman da şabûnakê ronahi dida. Lê Şaxtel her xwe berbi pencere dikişand.

— Tu dixwazî birevî? Qet neceribîne!

Wê gavê di serê Şaxtel da tenê fikrek heye: divê xwe biqihîne ber pencere. Ji xwe carekî rev di huşê wi da nine. Wê ji ber çî birevî? Ma mîrîn ji wi emrê pir, di nav postên bêhngeni da xirabîr e? Na, mîrîn xweştir û hêsanîr e. Lê cihûyekî kal çawan dikare bi destên neşûştî bîmre. Ewê çawan bikaribe destên xwe yê pis, bi gemara jîyanê va dirêjî Xudê bike. Ew qanûna huşk ji zarotîya wi heta niha li ser Şaxtel maye û niha ayeta dawiyê di bira wi da ye.

Ronahiya berbangê ya gewr xwe di pencere ra berdide hundur. Ewran, asîman dagirtîne, ronahi kêr e li vi bajarê talankirî ku xîzani lê hukum dike.

Pencere bi xunav e. Çend dilopên avê hêdî-hêdî li ser camê tîn xwarê. Rengê dilopan gewr e, wek hemû rengên din, di vê saetê da. Şaxtel paşopê berbi pencere dixe. Dixwaze pêwîstîya xwe ya dawîn bi cih bîne. Tiqê-tiqê xortê serketî ye bi wi dikene. Ev serseriyê pir dixwaze pencere veke û ji derva hawarê bixwaze, tê bêji qey hun kes wê bîn û wi rîzgar bikin. Li jêrê hevalên serketî yê bi mîrûz, laş, zibil, pûrta balgîfan, parçên neynûkên şikestî - hemû berhemên vê şeva pêşîn.

Dema Şaxtel nêzi pencere dibe, kefa destê xwe li ser cama şî digerrîne û paşê destên xwe bi hev mîz dide. Daxwaza xwe tîne ci - ew êdi dikare destekî paqîş dirêjî Xwedê bike. Û Şaxtel bi kubarî dibêje:

— Mîn destên xwe şûşt, niha tu dikarî mîn bikujî. Ji nişkava serçavê lawîk ji hêrsan reş bû, agir ji ber çavên wi dipeke.

— Şeytan! Ew carekî namrîn!... Pêşîyê gereke ew bi xwe belengazekî bi êşkence bikujî paşê!

Bi wê hêrsa xwe darê tîfîngê bilind dike û li serê kalê dixê. Şaxtel derhal dikeve, piçekî dipirpîre û wek sandalyekî bêcan li erdê dimîne. Lê hêrsa mîrdar (qatûl) danakeve. Tîfînga destê xwe difirîne davêje û wek dinan, bi lez ji merdewanan peya dibe dixe jêrê. Hevalê wi li ser sandoqekî rûmîştîye, bawîşk tenê û cigarekî dipêçe.

— Ew pîremêrê şeytan... Destên xwe li ser cama pencere digerrand û pêra ji dîkeniya... Ez êdi hew dikarim tehamul bikim! Mîrovên weha lanetkîrî nahêlin mîrov bîji.

Hevalê wi bédeng guhdariya wi dike. Tenê bawîşk tenê û wek kûçîkekî li ber diwar bi dengê dike kûzin. Û serketî ji wir bazdide, dikeve nav kolanên dirêj û wînda dibe.

# Pêkeni

## DISEKINE, DISEKINE...

Rojeki li rojên havinê xeberek xirab li nav gund da belav dibe. Hemû gundi pê dihesm, ku listeyek nû li ber qereqolê hatiye daliqandin. Gundi hemû ji hevudu dîpîrsin: "Navê kurê min tê da heye? Navê mêrê min tê da heye? Gelo, navê bîrayê min tê da heye?" Êdi destê gundiyan xebat nagre. Tirsek mezin ketiye nav wan.

Liste ne lista "terorist û bolucu"yan e. Lista deyndaran e. Gundiyan belengaz bixwe ji nîzamin ev çî deyne bûye bela serê wan. Dîkin nakin ji vi deynê pak nabîn. Ev deyn, deyneki wilo ye ku tucar xelas nabe. Gundi ji wextê bav û kalan vîrda didin nadin ev deyn tucar xelas nabe.

Wek tê zanin xebere reş zû belav dibe. Dawiya dawî xeber digihêje Xalê Evdo ji. Çawa dibize çongên wi dişkên. Êdi nikare ji ber xwe rabe.

Xalê Evdo, gundiyeke pîr xîzan e, zeviyeke wi tenê heye. Lawê wi Miho, sal û wext dixebite, ku nanê malê derxe. Pîr caran dernaxe ji. Destek tenê heye li malê, nîha hukumeta Tirk wi ji dixwaze. Çiqas nîfir û xebere xirab tîn bîra xalê Miho ji hukumeta Tirk ra dibêje.

Xalê Evdo, radibe diçe qereqolê. Halê xwe bibêje. Kes guh nade pê. Çawişê qereqolê bang li Xalo dike û jêra dibêje: "Îmkan tune ye, ev deyn deynê welat e, gerek em hemû herin vi deyni bîdîm." Xalo bo vê bersivê hêrs dibe dike ku biteqe û ji xwe ra dibêje; "Ez li deynê we û hukumeta we, ordiya we.....im."

Miho, zad li zeviye dihelê û diçe qereqolê. Çawişê Tirk, nutuqeke dirêj dîkşine ji xortan ra; "xîzmata eskeriyê xîzmata welat e, xîzmata welat, xîzmata namûsê ye" û hinek nesihetan digrin; "ji xwe ra Tirkî hin bin! Tirkî zimanê mirovan e, ne zîmanê heywana ye..."

Gelek xort ji ber gotnên çawiş hêrs dibî. Dîkin ku ber xwe biteqin. Nav xwe da difikrin; "ma gelo qey em ne merivî? Ji ber ku em Tirkî nîzamin ji bo wi me mirov naheşibînin? Li vê dinyayê ewqas mirov hene û pîraniya wan Tirkî nîzamin, ma qey hemû ne mirov in?"

Lawê Xalê Evdo, Miho, nav xortan da dengê xwe bilind dike; "Komûtanîm ben tirkî ogreneck!"

Pîştî wê rojê xortên gund, yê ku emrê wan gihîştîye 20 salî hemû bi rê dikevin. Her yek ji gundê xwe dîr dikeve. Ji welatê xwe dîr dikevin, nav welatên Tirkî da belav dibî.

Bi vi awayî roj derbas dibî, meh derbas dibî, 20 meh tije dibe. Bi çoyê zorê deynê welat ji xortan tê stendin. Nav bîst mehan da, şîrê ku ji diya xwe mêtine, ji pozên xortan tînin der. Dawiya dawî ji vê belayê ji xelas dibî û vedigerin ciyê bav û kalê xwe.

Miho ji eskeriya xwe bi xêr û selamet dîqedine û tê gund. Çawişê Tirkî hin nehatiye guhartin. Eger guhartinek çê bûye ji, bi sitûyê çawiş bûye. Çawişê Tirkî 20 mehan da ewqas bertil û malê gundiyan xwariye, ku mirov dibê qey ev ne meriv e, beraz e.

Çawiş çawa xebere Miho dibize, gundiyan li meydana top dike. Li ber gundiyan ji Miho pîrs dike:

— Miho! berî ku tu biçî eskeriyê te sozek dabû min! Tê bîra te?

— Erê qomûtanê min. Ez Tirkî hin bûme. Wek bilbîlan Tirkî xeber didîm. Ez bûme meriv.

— Ez ji te bawer nakim. Ka ji min ra bêje? Navê vi tiştî çî ye?

— Araba, qomûtanê min.

— Navê vê darê çî ye?

— Çam, qomûtanê min

— Navê vê heywanê biçûk çî ye?

Miho dike nake nikare bersivê dawî bide. Difikire nafikire, tirkî da navê "berxîk" nayê bîra wi. Çawiş disa pîrs dike û tînazê xwe bi Miho dike:

— Ka Miho te Tirkî zanibû, te wek bilbîlan xeber dida.

— Hat bîra min qomûtanê min. Ez dîzanîm ji wi heywanê ra dibêjin çî. Ev heywan wextê ku dibe navê wê tune ye. Dîsekine, dîsekme, mezin dibe, wê demê ji wê heywanê ra dibêjin Koyun (Pez).

5.8.1987  
HEVAL



Z A R O K

# ÇIVİK

TOLSTOY

Wergerandin ji tirkî: X. LEZGÎN



Seryoza di roja sersala bûyina xwe da gelek yadigarên hêja wergirt, vîzik, bûkêşûşe, hespên rindik, wêne û gelek tiştên din.

Yadigara here rind û delal, ji apê xwe girt: Ji bo nêçira çivikan dafîkek. Çarçovek û texteki wê yê biçûk hebû. Bî aliyeki textê va ji toreke grêdayî bû. Mîrov li ser texte hmekek qût direşand, û ew datani hewşê. Dema çivik çawa dihat li ser texte datani, texte ters dîzvirî, çivik dîkete hundurê torê.

Seryoza wisa şa dibû ku êdî nedihate gotin: Çima ku yadigareke wisa baş wergirtibû. Hema

zûkava çû cem diya xwe ku tora xwe nişani wê bide.

"Ev ne yadigareke başe" got diya wi. "Tê çivîkê bigri çî biki pê? Tu dixwazi li çivikan eziyet biki, ma çî dîkeve destê te?" got...

"Na, ez çima li çivikan eziyet bikim. Ez wan naêşinim. Ezê çivîkê bigrim û têxmê hundurê qefesê. Qûtê wê, ava wê bidimê. Ew ji bîla bîxwîne."

Seryoza çû, ceh û genim dît, ani dani ser textê, dafîk dani hewşê. Sekini, sekini, sekini tu çivîkek ji nehat û daneyni ser dafîkê. Ma çivîk tê?

Seryoza lı wır, lı ber dafikê çik rawestiyaye. Ji wi dîtirsyan çivik. Loma nêziki dafikê ne dî-bûn.

Seryoza ku birçi bû ji dafikê dîrket çû malê xwarinê bixwe.

Lı vegerinê dit ku çivikek dî nav torê da glo-mik dîzvire. Seryoza lê bû bîfiriya ji şabûna; çawan çivik girt wisa bî lez ew bire malê.

"Dayê, dayê! Bmêre! Mî çivikek girt; dibe ku bilbul be ji. Dîlê wê çawan gum-gum lédixê!"

"Bilbulê çî? ev çivik e kuro!" got diya wi. "Canê çivikê neêşini. Yan ji hema ya baş ew e tu wê azad berdi."

"Lêê! Çîma? ezê qût bîdime wê, avê bîdime wê."

Seryoza çivik xiste hundurê qefeseki. Av danî pêşiya wê, qût dani. Wê rojê qefes paqij kir. Roja dîm disa wisa. Lê roja 3'a Seryoza çivik jî-bîr kir. Ava wê jî neguhart.

"Îcar te dit? bîmêre te çawan çivika xwe jîbîr kir." got diya wi, "çêtir e ku tu wê azad biki bîla bîfire here."

"Na, ez careke dîm jîbîr nakim. Ez hema niha ava wê diguhêrim. Qefesê jî paqij dikim."

Çivika belengaz jî tîrsan xwe bilind dîkîr, çep-rast lı dorwarên qefesê dîxist. Seryoza jî destê xwe dirêji hundurê qefesê kir, destpê kir paqij kir.

Pîştî paqijkirinê çû jê ra avê bine. Jîbîr kiribû ku devê qefesê bigre. Diya wi dit ku qefes vekirî ye. Gazi Seryoza kir:

"Devê qefesê bigre Seryoza! Çivik wê derke-ve, cihêki xwe biêşine."

Diya wi hêj gotina xwe ne qedandibû, çivikê deriyê qefesê dit, Bî şabûnekê baskên xwe çûrp çûrp çûrpand. jî qefesê derket. Baskên xwe yên biçûk şidand, wek tir jî kevanê derkeve, berbî pencerê firiya. Ji kuderê bîzanbe ku camên pencerê hene, gum xwe lı camê xist.

Seryoza bî lez çû ew jî erdê hilda, disa dani hundurê qefesê. Çivik hela hê nemiribû. Lê lı ser singê xwe ketibû û baskên xwe fire berdabû. Seryoza lı vê rewşê nêri nêri û kelogri bû.

"Dayê ez çî bikim niha?"

"Qet. Tu wê çî biki?"

Wê rojê Seryoza heta êvarê jî qefesê dîrket. Çavê xwe jî çivikê ne qetand.

Çivikê hin zû zû binefîşk lédixist.

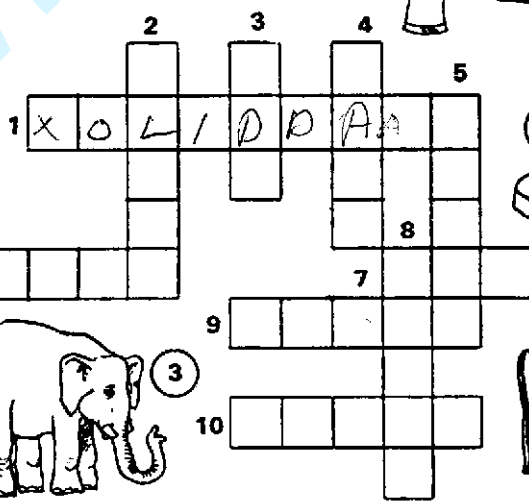
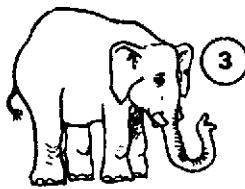
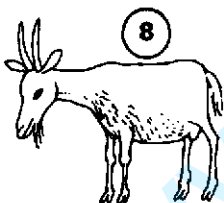
Seryoza çû ku rakeve, wê demê çivik dîjiya. Demeke drêj xew nekete çavên Seryoza. Çim-ki dema ku çavên xwe digirt, çivika birindar di-hate hişê wi.

Seryoza serê sibê rabû çû ba qefesê. Nêri: Çivik serpiştîki dirêjkirî bû. Cendekê wê yê biçûk hişk bûbû, lingên xwe kîşandibû ber xwe.

Ji wê rojê şunda girtina çivikan!

Careke dîm çivikan bigre têxe qefesê! Tîşteki wisa êdî di hişê wi ra derbaz nedibû.

## XAÇEPIRS



# JI NAV WEŞANAN



## DU FERHENGÊN KURDÎ:

### FERHENG KURDÎ-TIRKÎ, TIRKÎ-KURDÎ

Ji ali Komeley Xwendikarani Kurd Le Ew-rûpa va "Ferheng Kurdî-Tirkî Tirkî-Kurdî ha-te weşandin.

Ferheng ji aliyê D.Îzoli va hatiye amadekirin. Ferheng ji du beşan pêk tê (Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî). Di derheqa amadekirina vê ferhengê da nivîskar bi xwe agahdariyê dide û waha dibêje:

"Xebata min li ser vê pirtûkê gelek dirêj e. Ta sala 1962 diçe. Mela Evdîlkerim Silivî zarê Kurdî di dilê min de germ kiri bû. Bîyareke rasti ji dil, 8 sal berê hat.

Ez kirêkarekî fabriqê li derveyî welêt, min li xwe îbat kir ku; li êvaran, serê heftê, dema valahiyê, her car çend rûpel bîne nivîsandin, mûrov pirtûkeki wisa pêk tîne. Gava bêjîm: "naveroka

vê 20 000 bêje, 4000 biwêjên Kurdî û nêzi 12 000 bêje yên beşî Tirkî; legel lêkolîn li ser dîgelên dinyayê û rêzmani, grîngiya vê xebatê berçav dibe..."

...

### FERHENG KURDÎ-TIRKÎ

Cara yekem e ku bi zazakî ferhengêk tê weşandin. Wek tê zanîn, zîmanê kurdî ji çar şîweyan pêk tê. Zazakî (yan jî dimilkî) yek ji wan e. Ev şîwe bi taybetî li çend hêlên Kurdistanê Tirkîyê tê axaftin. Heta niha bi zazakî efrandinên nivîsandî pir kêmkirî peyda bûne. Ji ber vê yekê astengiyên li ber xebateke weha li ber çav e. Wek ku nivîskarê ferhengê jî dide xuyakirin, ev ferheng, ji bo şîweya zazakî xebateke destpêkê ye. Ferheng bi zazakî-tirkî ye û 431 rûpel e.

Ferheng ji aliyê Malmîsanîjî va hatiye amadekirin û di nav Weşanên Jina Nû da hatiye weşandin.

## PİRTÛKA KEREMÊ REŞ A NUH DERKET



Van dawîya weşanxana Moskovayê "Sovetskîy Pisatel", pirtûka nivîskarê kurd Keremî REŞ, bi sernivîsara "Parad" bi zîmanê rûsî çap kir.

Berî ku em nasiya xwe bîdine naveroka efrandinê û pirtûkê, em dixwazin bi kurtî we wi û xebata wi ra bikine nas.

Keremî Reş gelek salan bûye bîngevan û serokê koma bajarê Navosîbîrskîy şûrkêşiyê ê "Viktoria" yê navdar, di gelek rojname û kovarên Sovyetîstanê da bendên wî hatine çapkirin. Ew nivîskar-tevgeleki televizyona Moskovayê "Qanalê 12-a" ye. Ew hostê sportê ye, rojnamevan û nivîskarekî bi nav û deng e, laurêatê leca Sovyetîstanê ya literatûrî, li ser navê Nikolay Ostrovskî ye, niha li bajarê Moskovayê dîji û dixebite. Bi xebatên xwe va navê gelê xwe bîlind dike, nasiya xwendevanên Yekîtiya Sovyet dide gelê xwe û dîroka wî.

Kerem bi xwe jî gundekî kurdan—Heko (li Ermenîstanê) jî diya xwe bûye. Dema xwe da ew bi kurdzaniyê va mijûl bûye, li Universîteta Leningradê, ber destê akademîkê mezin H. Orbelî hin bûye. Çend mîqalên wî yên derheqa kurdzaniyê, gelê xwe û mîrxwasiya wî da nivîsiye.

Pirtûka "Parad" 500 rûpel e û bi tiraja 100 hezar libî ronahî ditiye. Sê romanok çap bûne: "Lec", "Julan" û "Parad". Ev pirtûka wî ya sîsiyan e, ku li Moskovayê, bi zîmanê rûsî tê weşandin. Ew di van pirtûkan da li gelek ciyan qala kurda jî dike.

Ki ku dixwaze derheqa Keremî reş da, bi hûrgilî pê bihese, gotareke min derheq wî da, di kovara "Hêvî" da çap bûye.

Têmurê Xelîl MÛRADOV  
Endamê Yekîtiya Rojnamevanên Sovyetîstanê

**ZEYNELABİDİN KAYA**  
**"İŞKENCEDE 178 GÜN**  
**(Dî eşkencê da 178 roj)**

Dîvê pirtûkê da niviskarê wê, welatparêzê Kurd Zeynelabîdîn Kaya, rojên xwe yên eşkencê dî girtixana Diyarbekirê da, tîne zîman. Serhatiyên niviskar tenê parçeki zulm û hovitiya Nazistên Tirk e. Bê şik ji her alî va behskirin û şirovekîrîna girtixana Diyarbekirê ne hêsan e. Lê dî vê babetê da ev pirtûk belgeyeke girîng e. Ew çawan tîrs û bî tîrsê ra ji hovitiya dijmin li ber çavan radixe û wîsan ji mîrxasî û berxwedana welatparêzên Kurd dike belge.

Pirtûk li Elmanya Federal, di nav Weşanên KOMKAR da hatiye weşandin. Wek ji sernavê wê jî diyar e, zîmanê pirtûkê tirkî ye.

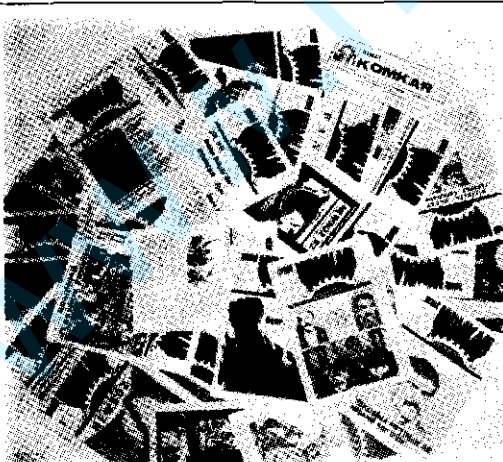
**NÛRÎ ELÎ EMÎN**  
**"ERK Û ŞONÎ RANWE KESÎYEKAN**  
**LE AXAWTÎNÎ KURDÎDA**  
**1986,304 rûpel.**

**DR. EWRIHMANÎ HACÎ MARÛF**  
**"RÊZIMANÎ"**  
Morfolojiy zîmanê kurdî. Cîld 1  
Bexda 1987, 306 rûpel.

**TOSINÊ REŞÎD**  
**"NÎVRO"**  
Berevoka helbestvanê kurd Tosinê Reşîd,  
bî sernavê "Nivro" li Erivanê hate weşandin.

# **“DENGÊ KOMKAR”**

## **GIHÎŞTE HEJMARA 100'Î**



Organa Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan li Elmanya Federal (KOMKAR), Dengê KOMKAR gihîşte hejmara 100'î. Wê jî sala 1979'an heta niha, jiyanê weşanê ya têkoşer û serfiraz ajot. 100 hejmar... Dî hoyên iroyin da ev ne hejmareke hindik e. Dengê KOMKAR bî têkoşîn û zîrekiya rêxistinîva dagirtî ye.

Dî dema iro da ku dijminên gelê Kurd bî her awayî êrîşî gelê me dike û dixwaze tevgêra wî ya azadiyê bîfetsîne, derketin û belavbûna weşanên kurdî xwedî ehemiyeteke mezîn e. Xasma rojnameyeke wek Dengê KOMKAR, bî îstîtkar, bî naverokeke tîjî û bî dîtînên rastbin... Wê heta niha pîştgiriyeke heja daye tevgêra azadiya gelê kurd. Ew bûye dengê karker, xwendekar û ronakbirên kurd li dervayî welat. Daxwaz û dijiwarîyên zehmetkêşên kurd bî çavekî rastbin anîye zîman. Ew herweha jî bo zîman û çanda gelê me yê bîndest bûye xwendîngeheke baş.

Hejmara 100'î li gelê me û li rojnamevaniya kurdî pîroz be. Em jî dengê KOMKAR ra jiyanêke dirêjtir û xebateke xurttir daxwaz dikin.

**REDAKSIYONA ROJA NÛ**



BIHA: 10:— kr.